

Rapport national / National report / Landesbericht / национальный доклад

**RÉPUBLIQUE DE LITUANIE / REPUBLIC OF LITHUANIA / REPUBLIK LITAUEN / ЛИТОВСКАЯ
РЕСПУБЛИКА**

**The Constitutional Court of the Republic of Lithuania
Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas langue**

maternelle / native language / Muttersprache / родной язык

Europos konstitucinių teismų konferencijos XVII kongresas

Konstitucinių teismų vaidmuo laikantis konstitucinių principų ir juos taikant

Klausimynas

Skirta nacionaliniams pranešimams

I. Konstitucinio teismo vaidmuo apibrėžiant ir taikant eksplisitinius ir (arba) implicitinius konstitucinius principus.

1. Ar konstitucinis teismas arba atitinkama institucija, turinti įgaliojimus vykdyti konstitucinę kontrolę (toliau – konstitucinis teismas), nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas, remiasi tam tikrais konstituciniais principais (pvz., valdžių padalijimo, stabdžių ir atsvarų, teisės viršenybės, lygybės ir nediskriminavimo, proporcingumo, protingumo, žmogaus orumo ir kt.)? Kiek konstitucinis teismas jais remiasi? Ar konstitucija arba bet kuriuo kitu teisės aktu reglamentuojami šie klausimai, susiję su konstitucinių teismų sprendimų priėmimu – nurodomi su pagrindiniu įstatymu susiję konkretūs teisės šaltiniai, kuriais konstitucinis teismas gali grįsti savo argumentaciją?

1.1. Ar konstitucinis teismas arba atitinkama institucija, turinti įgaliojimus vykdyti konstitucinę kontrolę (toliau – konstitucinis teismas), nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas, remiasi tam tikrais konstituciniais principais (pvz., valdžių padalijimo, stabdžių ir atsvarų, teisės viršenybės, lygybės ir nediskriminavimo, proporcingumo, protingumo, žmogaus orumo ir kt.)? Kiek konstitucinis teismas jais remiasi?

1.1. Nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) vadovaujasi įvairiais, tiek tiesiogiai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) įtvirtintais, tiek iš jos išvedamais, konstituciniais principais, kaip antai Konstitucijos viršenybės, jos vientisumo, teisinės valstybės (*inter alia* iš jos išvedamais proporcingumo, protingumo, teisingumo principais), valdžių padalijimo, valdžios galių ribojimo, asmenų lygybės (lygiateisiškumo), nuosavybės teisių apsaugos, valstybės socialinės orientacijos, valstybės geopolitinės orientacijos, valstybės ir savivaldybių interesų derinimo ir daugeliu kitų.

Konstitucinis Teismas, kaip teisminė institucija, neinicijuoja savo nagrinėjamų konstitucinės justicijos bylų – jos pradamos tik pagal Konstitucijoje nurodytų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašymus ir paklausimus. Būtent pareiškėjamskiliosabejonės,formuluojamos problemos lemia konstitucinės justicijos bylų problematiką, atitinkamus Konstitucijos aiškinimo aspektus, teisės aktų, kuriuos Konstitucinis Teismas,patvirtindamas tų abejonių pagrįstumą, pripažįsta prieštaraujančiais Konstitucijai, pašalinimą išteisės sistemos, kitus teisinės sistemos pokyčius. Taigi tai, kaip dažnai ir kiek Konstitucinis Teismas vadovaujasi konstituciniais principais, priklauso nuo konstitucinės justicijos bylų dalyko, t. y. nuo problemų, kurias savo prašymuose kelia pareiškėjai, pobūdžio. Neretai patys pareiškėjai prašo ištirti ginčijamo teisinio reguliavimo atitiktį ne tik konkrečioms Konstitucijos straipsniams, bet ir konstituciniams principams (ypač dažnai prašoma ištirti teisinio reguliavimo atitiktį konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės principams). Kartais pats Konstitucinis Teismas nustato ginčijamo teisinio reguliavimo prieštaravimą pareiškėjo neginčytiems konstituciniams principams – Konstitucinio Teismo doktrinoje ne kartą yra konstatuota, kadKonstitucinis Teismas, pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), kartu tiria ir tai, ar šis teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai – vienai darniai sistemai; pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) išdėstytų normų negalima aiškinti jas atibojus nuo kitų Konstitucijos normų; Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad ginčijamas aktas (jo dalis) prieštaruoja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), turi įgaliojimus tai konstatuoti¹. Tai taikoma ir konstituciniams principams.

1.2. Ar konstitucija arba bet kuriuo kitu teisės aktu reglamentuojami šie klausimai, susiję su konstitucinių teismų sprendimų priėmimu – nurodomi su pagrindiniu įstatymu susiję konkretūs teisės šaltiniai, kuriais konstitucinis teismas gali grįsti savo argumentaciją?

1.2. Konstitucijos 104 straipsnyje nustatyta, kadKonstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Konstitucija.

Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje (Konstitucinis Teismas veiklą pradėjo 1993 m.) Lietuvos teisės mokslo literatūroje, viešajame diskurse kurį laiką dar buvo gajai tradicija Konstituciją komentuoti, aiškinti, interpretuoti remiantis ne ja pačia, ne jos pačios

---

¹*Inter alia*Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. Žin., 2003, Nr. 19-828; Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. TAR, 2015-12-30, Nr. 21030.

logika, ne jos normų ir principų tarpusavio ryšiais, o įstatymais ir kitais žemesnės galiosteisės aktais, sukonkretinančiais Konstitucijos nuostatas². Tačiau konstitucinės teisės požiūriu ne Konstitucija turi būti aiškinama remiantis įstatymais, o įstatymai turi būti aiškinami remiantis Konstitucija. Tik tai užtikrina galimybę įstatymus vertinti „iš Konstitucijos aukštumos“, žvelgti į Konstituciją kaip į teisės sistemos viršūnę. Konstitucija aiškintina remiantis tik ja pačia, jos pačios logika, jos normų ir principų sąryšiais ir sąveika, konstituciniu visuminiu reguliavimu³.

Pats Konstitucinis Teismas vėliau *expressis verbis* konstatavo, kad Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje⁴.

Šiame kontekste pažymėtina, kad tose valstybėse, kuriose veikia teisės aktų konstitucingumo patikros mechanizmai, konstitucinė teisė yra jurisprudencinė teisė. Tirdami teisės aktų atitiktį konstitucijai, konstituciniai teismai aiškina konstituciją ir formuoja oficialią konstitucinę doktriną. Taigi konstitucijos aiškinimas, nors atitinkamoje konstitucijoje ir nepaminėtas *expressis verbis*, yra imanentinė konstitucinės kontrolės funkcija. Konstitucinio Teismo įgaliojimais oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateikti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą kyla iš pačios Konstitucijos: kad galėtų nustatyti, ar tiriamieji teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, ir priimti sprendimą, Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus, ir minėtus aukštesnės galios teisės aktus; kitoks Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinimas paneigtų pačią Konstitucinio Teismo konstitucinę paskirtį⁵.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą konstatavo, kad pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose aiškinama Konstitucija – formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus)⁶. Visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, taikydami Konstituciją, privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas; priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, būtų

² KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 23 (15), p. 63.

³ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67 (59), p. 7–19.

⁴ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 62-2276, atitaisyimas 2001-10-10, Nr. 86; Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 24-1180.

⁵ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 65-2400; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 105-5330.

⁶ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 105-5330.

nepaisoma Konstitucijos viršenybės, sudarytos prielaidos atsirasti teisės sistemos nesuderinamumui⁷.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad Konstitucinio Teismo teisinė pozicija (*ratio decidendi*) atitinkamose konstitucinės justicijos bylose turi precedento reikšmę⁸. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad jį saisto jo paties sukurti precedentai ir jo paties suformuota tuos precedentes pagrindžianti oficialioji konstitucinė doktrina⁹. Konstitucinis Teismas privalo užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštaringumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą remdamasis savo jau suformuota oficialiaja konstitucine doktrina ir precedentais¹⁰. Teismas negali savęs taip nevaržyti; kol jis vadovaujasi šia savęs suvaržymo nuostata, konstitucinė jurisprudencija yra nuspėjama ir ja, kurdamos ir taikydamos teisę, gali remtis kitos valstybės institucijos¹¹.

Konstitucinio Teismo veiklos specifika formuojant oficialiąją konstitucinę doktriną tokia, kad ši doktrina konstitucinės justicijos bylose atskleidžiama palaipsniui. Tirdamas teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus¹².

Kaip nurodoma Lietuvos mokslo doktrinoje, Konstitucinio Teismo veikla labai prisidėjo kuriant naują konstitucinės teisės paradigmą, pagal kurią konstitucinė teisė teturi du šaltinius: Konstituciją „siaurąją prasme“ (t. y. „pradinį“ konstitucinį dokumentą su vėlesnėmis pataisomis) ir Konstitucinio Teismo aktus, kuriuose aiškinamos Konstitucijos nuostatos¹³.

Pateikto klausimo kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas ne kartą yra nurodęs, jog Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei

---

⁷*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. Žin., 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 105-5330.

⁸*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. Žin., 2007, Nr. 110-4511; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 10 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 145-7457.

⁹*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 36-1293; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 105-5330.

¹⁰*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 36-1293; Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. TAR, 2014-12-22, Nr. 20411.

¹¹KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*: Vilniaus universiteto vadovėlis. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 94.

¹²*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. Žin., 2003, Nr. 53-2361; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 36-1293.

¹³ KŪRIS, E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos. Iš *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Atsakingasis redaktorius S. Katuoka. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 677.

taikymui¹⁴ (plačiau apie tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės reikšmę žr. *atsakymą išio klausimyno II dalies 1 klausimą*).

2. Kurie konstituciniai principai jūsų jurisdikcijoje laikomi organiškais? Ar konstitucijoje yra eksplicitinių nuostatų, nustatančių pagrindinius principus? Ar yra teismų praktikos, susijusios su pagrindiniais principais? Kaip dažnai konstitucinis teismas remiasi tais principais?

2.1. Kurie konstituciniai principai jūsų jurisdikcijoje laikomi organiškais? Ar konstitucijoje yra eksplicitinių nuostatų, nustatančių pagrindinius principus? Ar yra teismų praktikos, susijusios su pagrindiniais principais?

2.1. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje kelis konstitucinius principus yra įvardijęs kaip pamatinius: **valstybės nepriklausomybę, demokratiją, valdymo formą respubliką ir prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį.**

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, o Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 1 straipsnyje įtvirtinta, kad teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas.

Aiškindamas Konstitucijos 1 straipsnio nuostatą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinti pamatiniai Lietuvos valstybės principai: **Lietuvos valstybė yra savarankiška, nepriklausoma valstybė; Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika; valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas**¹⁵. Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kaip ir Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, lemia pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus¹⁶.

---

¹⁴Pirmą kartą dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos Konstitucinis Teismas taip pasakė 2000 m. gegužės 8 d. nutarime (Žin., 2000, Nr. 39-1105), o dėl Europos Sąjungos (tada – Europos Bendrijų) Teisingumo Teismo – 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime (Žin., 2006, Nr. 141-5430).

¹⁵*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas. Žin., 2000, Nr. 17-419; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

¹⁶*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. Žin., 2000, Nr. 88-2724; Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 52-2583.

Dar vienas iš Lietuvos Respublikos, kaip demokratinės teisinės valstybės, konstitucinių pagrindų yra **žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas**¹⁷, įtvirtintas Konstitucijos 18 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas *inter alia* reiškia, kad žmogui *ipso facto* priklauso teisės ir laisvės, kurios yra neatskiriamos nuo jo asmens ir kurios negali būti iš jo atimtos; teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, taip pat žmogaus teises ir laisves, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įgyvendinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*, priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu¹⁸.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ir respublika, žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis – yra neatskiriamai tarpusavyje susijusios ir sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, todėl jokiais aplinkybėmis negali būti paneigtos. Taisiponeuoja, kad teisės aktai (jų dalys), kuriais iš esmės būtų paneigta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika ar prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, negali galioti nuo pat jų priėmimo ir tokių teisės aktų (jų dalių) taikymo padariniai turi būti laikomi antikonstituciniais. Kitoks Konstitucijos 1, 18 straipsnių aiškinimas reikštų, kad ne tik būtų paneigiamas Konstitucijos viršenybės principas ir konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas, bet ir būtų sudaromos prielaidos prarasti valstybės nepriklausomybę, sužlugdyti demokratiją ar panaikinti respubliką, paneigti prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, t. y. sugriauti Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą. Iš Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies¹⁹, 107 straipsnio 2 dalies²⁰ nuostatų, aiškinamų Konstitucijos 1, 18 straipsniuose įtvirtintų pamatinių konstitucinių vertybių, Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo kontekste, *inter alia* kyla Konstitucinio Teismo, kaip vykdančios konstitucinį teisingumą bei garantuojančios Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą konstitucinės justicijos institucijos, įgaliojimai, konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės

¹⁷*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. Žin., 2005, Nr. 1-7; Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimas. Žin., 2010, Nr. 153-7836.

¹⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 90-3529, atitaisydas 2006-12-16, Nr. 137; Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. Žin., 2009, Nr. 115-4888.

¹⁹ Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta: „Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams.“

²⁰ Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta: „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami.“

paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, pripažinti antikonstituciniais ir šio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius²¹.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėta, jog pagal Konstituciją negali būti daromos tokios jos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės pamatų sudarančių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis (t. y. tik referendumu, ne mažesne kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę, balsų dauguma). Išplėtodamas šį pamatines Lietuvos valstybės konstitucines vertybes įtvirtinančių nuostatų aiškinimą, 2014 m. liepos 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad prigimtinis žmogaus teisių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl, net paisant iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų, negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinį žmogaus teisių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę. Kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atkurtą „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“²² (plačiau apie tai žr. *atsakymus į klausimyno II dalies 3 ir 6 klausimus*).

Be minėtų pamatinių Lietuvos valstybės principų (kitais dar vadinamų pamatinių konstitucinių vertybių) išskyrimo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstituciniai principai nėra skirstomi į pagrindinius ir kokius nors kitus. Konstitucinių principų sistema yra savotiškas „tinklas“, kurio skirtingi elementai tarp savęs susiję sudėtingais ryšiais – dalis konstitucinių principų yra įtvirtinti eksplicitiškai, kiti yra išvesti iš Konstitucijos normų ir tiesiogiai Konstitucijoje įtvirtintų principų. Visi šie principai turi vienodą (aukščiausią) teisinę galią, dėl to būtų netikslu kalbėti apie kokią nors jų hierarchiją: implicitiniai principai nėra nė kiek „mažiau normatyvūs“, nė kiek mažiau privalomi ar svarbesni negu tie, iš kurių jie buvo išvesti²³.

²¹ Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. Žin., 2012, Nr. 152-7779; Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-04-28, Nr. 10540; Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-06-27, Nr. 17705.

²² Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

²³ KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 23 (15), p. 61.

Konstitucijoje nėra atskiro skyriaus ar straipsnio, kuriame būtų išvardyti visi ar tik tam tikri „svarbiausi“ konstituciniai principai. Konstituciniai principai yra įtvirtinti įvairiose Konstitucijos nuostatose, kaip antai:

– Konstitucijos preambulėje nustatyta: „Lietuvių Tauta <...> siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad šis siekis įtvirtin**konstitucinį teisinės valstybės principą**. Vis dėlto konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su joje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucinį teisinės valstybės principą įtvirtina ne tik minėtas siekis, bet ir įvairiais aspektais – visos kitos Konstitucijos nuostatos. Konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis²⁴;

– Konstitucijos 2 straipsnyje nustatyta, kad „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“. Tai suponuoja **Tautos suverenitetą** kaip konstitucinį principą²⁵. Tačiau tai ne viskas. Konstitucijos 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis Tautai priklausančių suverenių galių²⁶, 4 straipsnyje – kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Tai – taip pat Tautos suvereniteto principą įtvirtinančios nuostatos. Galiausiai Tautos suvereniteto principą suponuoja ir kitos Konstitucijos nuostatos – preambulės teiginys, kad Konstitucija priimama ir skelbiama „atgimusios Lietuvos valstybės piliečių valia“, 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma ir demokratinė respublika, 55 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Seimą sudaro „Tautos atstovai“, ir kt.;

– Konstitucijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija.“ Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad šios Konstitucijos nuostatos išreiškia **valdžių padalijimo principą**, įtvirtintą ir kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės

²⁴ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. Žin., 2005, Nr. 1-7.

²⁵ Šis principas paminėtas Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime.

²⁶ Aiškindamas Konstitucijos 3 straipsnio nuostatas, Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime konstatavo: „Kadangi Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), negali būti vertinamas kaip Konstitucijos 3 straipsnyje nurodytas Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas, visai Tautai priklausančių suverenių galių savinimasis. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų paskirtis – apsaugoti šiame straipsnyje nurodytas konstitucines vertybes (Tautos suverenitetą, Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką), todėl šiomis nuostatomis negali būti remiamasi siekiant jas paneigti. Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų negalima aiškinti *inter alia* taip, esą jos suponuoja Tautos teisę nepaisyti savo pačios priimtos Konstitucijos arba piliečio, kokios nors piliečių grupės teisę tapatintis su Tauta ir veikti jos vardu siekiant pažeisti minėtas konstitucines vertybes.“

valdžią vykdančių valstybės institucijų įgaliojimus²⁷. Konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra; kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija; konkretus institucijos kompetencijos turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu²⁸;

– Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad šioje Konstitucijos nuostatoje yra įtvirtintas **Konstitucijos viršenybės principas**²⁹. Konstitucijos viršenybė reiškia, kad: joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai; niekas negali pažeisti Konstitucijos; konstitucinė tvarka gali ir turi būti ginama; pati Konstitucija nustato procedūrą, kuria gali būti patikrinama bet kokio teisės akto atitiktis Konstitucijai³⁰. Konstitucijos viršenybės principas skirtingais aspektais įtvirtintas ne tik Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, bet ir kitose Konstitucijos nuostatose: 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, šio straipsnio 2 dalies nuostatoje, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija,³⁰ 3 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, 102 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai arba įstatymams, 110 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kai kuriose kitose³¹. Pažymėtina, kad visose minėtose nuostatose Konstitucijos viršenybė įtvirtinta tiesiogiai, bet Konstitucijos viršenybė, kaip apibendrinantis konstitucinis principas, išplaukia ne iš vienos, o iš kelių Konstitucijos nuostatų ir jų tarpusavio sisteminio sąryšio, paprasčiau kalbant, iš tam tikro konstitucinių nuostatų komplekso;

²⁷ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. Žin., 2010, Nr. 56-2766.

²⁸ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. Žin., 2002, Nr. 5-186; Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. Žin., 2010, Nr. 56-2766.

²⁹ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. Žin., 2003, Nr. 19-828; Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-06-27, Nr. 17705.

³⁰ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. Žin., 2002, Nr. 5-186; Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutarimas. TAR, 2014-11-10, Nr. 16400.

³¹ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. Žin., 2002, Nr. 5-186; Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. Žin., 2003, Nr. 103-4611.

– Konstitucijos 10 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinius. Aiškindamas šią nuostatą, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad būtent joje yra unitarinės valstybės santvarkos konstitucinis įtvirtinimas, išreiškiantis vieningos ir nedalomos valstybės idėją³². Taigi šioje Konstitucijos nuostatoje yra įtvirtintas **valstybės teritorinio vientisumo principas**;

– Konstitucijos 23 straipsnyje nustatyta: „Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teisės saugo įstatymai. Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“ Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog Konstitucijos 23 straipsnyje yra įtvirtintas **nuosavybės neliečiamumo principas**, kuris suponuoja, kad pagal Konstituciją savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus, išskyrus uždraustus įstatymu, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet koku būdu, kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės³³;

– Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Pagal šiame straipsnyje įtvirtintą **konstitucinį asmenų lygybės įstatymui principą** reikalaujama, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai; šis principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, bet nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu; konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas³⁴.

Ne visi konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* Konstitucijos normose – nemažai jų yra išvedami iš konstitucinių normų, konstitucinio teisinio reguliavimo visumos.

Šiame kontekste pažymėtina, kad atskleisti net ir „paprasčiausių“ Konstitucijos normų tikrąjį turinį ne visada lengva. Dar sudėtingiau atskleisti konkrečių konstitucinių principų turinį, jų apimtį. Ir ne vien dėl to, kad konstituciniai principai neretai nėra įtvirtinti *expressis verbis*, kad juos tenka išvesti iš įvairių Konstitucijos nuostatų, taip pat ir iš kitų Konstitucijos principų. Konstitucinių principų turinys negali turėti kokio nors išsamaus (baigtinio) apibrėžtumo, jų turinys turi daugybę

³² Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas. Žin., 1998, Nr. 18-435.

³³ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 30-1050; Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 40-1973.

³⁴ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 78-4063; Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. Žin., 2013, Nr. 52-2604.

įvairių aspektų; tačiau konstituciniai principai visada turi aiškiai apibrėžtą savo pamatinę prasmę, jie visada atspindi pagrindines, fundamentalias vertybes, kuriomis grindžiama Konstitucija³⁵.

2.2. Kaip dažnai konstitucinis teismas remiasi šiais principais?

2.2. Žx.atsakymą į klausimyno I dalies 1.1 klausimą.

3. Ar yra implicitinių principų, kurie laikomi sudedamąja konstitucijos dalimi? Jeigu taip, koks jų buvimo loginis pagrindas? Kaip jie ilgainiui buvo suformuoti? Ar jie kyla iš tam tikrų teisės šaltinių (pvz., šalies konstitucinė teisė ar konstituciniai principai, kylantys iš tarptautinės arba Europos teisės; naujai nustatyti principai ar perkelti iš ankstesnių konstitucijų)? Ar mokslininkai ir kitos visuomenės grupės prisidėjo prie konstitucinių implicitinių principų plėtojimo?

3. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti ne tik eksplicitiniai, bet ir implicitiniai principai, kurie nei vienoje, nei keliuose jos nuostatose nėra tiesiogiai deklaruojami, o yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymėta, kad „<...> taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos. <...> Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu. Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės

---

³⁵SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t.67 (59), p. 9.

Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės³⁶.

Kaip minėta, visi konstituciniai principai turi vienodą (aukščiausią) teisinę galią, implicitiniai principai nėra nė kiek „mažiau normatyvūs“, nė kiek mažiau privalomi ar svarbesni negu tie, iš kurių jie buvo išvesti. Taigi visi konstituciniai principai, – tiek eksplicitiniai, tiek implicitiniai, – kuriuos išaiškina Konstitucinis Teismas, tampa neatsiejama Konstitucijos dalimi ir yra vienodai privalomi.

Kaip implicitinių principų pavyzdį galima pateikti iš konstitucinio teisinės valstybės principo išvestus konstitucinius principus. Kaip minėta, konstitucinis teisinės valstybės principas kildinamas iš Konstitucijos preambulės, tačiau ne tik iš jos – jis integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes. Šis principas apima daug kitų konstitucinių principų, kaip antai **įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu, proporcingumo, teisingumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo** ir kt.(plačiau žr. *atsakymą į klausimyno I dalies 6 klausimą*). Šie principai nėra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje – jie iš jos išvesti aiškinant konstitucinio teisinės valstybės principo turinį.

Kitas pavyzdys – Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleistas **Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas**, reiškiantis Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje bei NATO ir būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus³⁷. Šis principas nėra eksplicitiškai įtvirtintas Konstitucijoje, bet kyla iš visuminio konstitucinio reguliavimo ir Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos konstitucinės tradicijos. Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintas negatyviuoju ir pozityviuoju aspektais³⁸. Negatyvusis Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos aspektas yra išreikštas Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, pozityvusis aspektas – Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“; šie konstituciniai aktai yra Konstitucijos sudedamoji dalis. Konstitucinis Teismas progą išplėtoti geopolitinės orientacijos principo turinį atskleidžiančią doktriną turėjo tik pastaraisiais metais. Pirmą kartą Lietuvos geopolitinė orientacija paminėta 2011 m. kovo 15 d. nutarime³⁹, vėliau geopolitinės orientacijos principas plėtotas 2011 m. liepos 7 d.⁴⁰, 2014 m. sausio 24 d.⁴¹ ir 2014 m. liepos 11 d.⁴² nutarimuose (plačiau apie geopolitinės orientacijos principą žr.

³⁶Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 85-3094.

³⁷Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas. Žin., 2011, Nr. 84-4106.

³⁸BIRMONTIENĖ, T.; *et al.* *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 271–272.

³⁹Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas. Žin., 2011, Nr. 3-1503.

⁴⁰Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas. Žin., 2011, Nr. 84-4106.

⁴¹Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

⁴²Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

atsakymą į klausimyno II dalies 1 klausimą).

Minėta, kad Konstitucijos 5 straipsnio 1, 2 dalyse yra įtvirtintas **konstitucinis valdžių padalijimo principas**. Valdžių padalijimas – ne savitikslis, jis turi garantuoti, kad valdžia nebus sutelkta vienoje rankose, nebus pernelyg centralizuota. Kad valdžia nebūtų sutelkta vienoje rankose, visos trys valdžios turi įgaliojimus viena kitos atžvilgiu. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad valstybės valdžios (jų institucijos) turiviena kitos atžvilgiu **stabdžius iratsvaras**⁴³. Valstybės valdžios institucijų tarpusavio stabdžiai ir atsvaros įtvirtinti įvairiose Konstitucijos nuostatose, kaip antai: Respublikos Prezidentas teikia Seimui Ministro Pirmininko kandidatūrą (84 straipsnio 8 punktas), kuriai Seimas pritaria ar nepritaria (67 straipsnio 6 punktas), pritarus kandidatūrai, Respublikos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį (84 straipsnio 4 punktas), bet nauja Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai (92 straipsnio 5 dalis). Jei Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai, Vyriausybė privalo atsistatydinti (101 straipsnio 3 dalies 1 punktas); be to, kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus, priešingu atveju ji turi atsistatydinti (101 straipsnio 2 dalis). Ministrai, vadovaudami jiems pavestoms valdymo sritims, tiesiogiai pavaldūs Ministrui Pirmininkui, bet atsakingi Seimui ir Respublikos Prezidentui (96 straipsnio 2 dalis); tačiau Respublikos Prezidentas ministrus (jam atsakingus) skiria ir atleidžia ne savo iniciatyva, o Ministro Pirmininko teikimu (84 straipsnio 9 punktas, 92 straipsnio 2 dalis); tuo tarpu Seimas visų Seimo narių balsų dauguma slapto balsavimu gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe ar Ministru Pirmininku (101 straipsnio 3 dalies 2 punktas); bet tokiu atveju Seimas turi būti apdairus: jeigu jis pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe, ši gali siūlyti Respublikos Prezidentui paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus (58 straipsnio 2 dalies 2 punktas); apdairus turi būti ir Respublikos Prezidentas: naujai išrinktas Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma per 30 dienų nuo pirmosios posėdžio dienos gali paskelbti pirmalaikius Respublikos Prezidento rinkimus (87 straipsnio 1 dalis) ir t. t.

Pažymėtina, kad nors minėti principai Konstitucijoje *expressis verbis* nedeklaruojami, vis dėlto jie yra joje įtvirtinti, tik pasirinkus kitokią tekstinės (žodinės) išraiškos formą.

Implicitiniai principai yra Konstitucijos aiškinimo rezultatas, jie formuluojami aiškinant Konstitucijos nuostatas, eksplicitinius ir jau suformuluotus implicitinius principus.

Pažymėtina, kad pagrįstai konstatuoti tam tikrų principų – tiek eksplicitinių, tiek implicitinių – buvimą galima tik remiantis pačios Konstitucijos nuostatomis: konstitucinės teisės

---

⁴³*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. Žin., 2003, Nr. 124-5643; Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. TAR, 2014-01-20, Nr. 299.

normos gali būti nustatytos tik pačioje Konstitucijoje ir niekur kitur. Konstituciniai principai atskleidžiami aiškinant Konstituciją (jos nuostatas), kuri be savo, kaip vientiso akto, teksto apima ir konstitucinę doktriną – „gyvąją konstituciją“, užtikrinančią viso konstitucinio reguliavimo dinamiškumą ir galimybę keistis nekintant pagrindinio dokumento tekstui.

Konstitucijos aiškinimas – dinamiškas procesas. Tai, kad tam tikras implicitinis konstitucinis principas pagal Konstitucinio Teismo suformuotą doktriną yra išvestas iš tam tikros Konstitucijos nuostatos, eksplicitinio ar jau atskleisto implicitinio principo, nereiškia, kad kitose bylose, kai Konstitucinis Teismas laikys, jog šį principą reikia aiškinti plačiau arba papildomais argumentais pagrįsti jo konstitucinį pobūdį, arba atskleisti jo kitus, doktrinoje dar nepažymėtus aspektus, nebus galima remtis ir kitomis Konstitucijos nuostatomis. Implicitiniams principams būdinga, jog jie turi potencijos būti išvedami ne iš kurio nors vieno konstitucinio principo, o iš įvairių Konstitucijos nuostatų, iš viso konstitucinio reguliavimo kaip sistemos⁴⁴.

Kaip minėta, iš implicitinių konstitucinių principų galima išvesti dar kitus principus. Antai aiškinant teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą, įvairiais aspektais įtvirtintą Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje⁴⁵, 109 straipsnyje⁴⁶, 114 straipsnio 2 dalyje⁴⁷, kitose Konstitucijos nuostatose, iš jo išvedami teismo, kaip valstybės valdžios, visavertiškumo, teismų organizacinio savarankiškumo, teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos, kai kurie kiti principai⁴⁸.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos (ir kaip visumos, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) formavimas – tai ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas, kuris yra nenutrūkstamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas. Oficialioji konstitucinė doktrina bet kuriuo konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu yra formuojama ne „visa iškart“, bet „byla po bylos“, vienus jos elementus (fragmentus), atskleistus ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose, papildant kitais, atskleidžiamais Konstitucinio Teismo aktuose, priimamuose naujose konstitucinės justicijos bylose. Aiškinant Konstitucijos tekste eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtintus principus ir normas visuomet yra galimybė – jeigu tai būtina dėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos logikos – formuluoti ir tokias oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas (t. y. atskleisti tokius konstitucinio teisinio reguliavimo aspektus), kurios dar nebuvo suformuluotos ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo

⁴⁴KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 23 (15), p. 61.

⁴⁵ „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“

⁴⁶ „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu.“

⁴⁷ „Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo.“

⁴⁸Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 1999, Nr. 109-3192.

aktuose. Konstituciniam Teismui pagal pareiškėjų prašymus nagrinėjant vis naujas konstitucinės justicijos bylas, ankstesniuose jo aktuose suformuota oficialioji konstitucinė doktrina (kiekvienų atskiru atitinkamoje byloje reikšmės turinčiu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) yra papildoma vis naujais fragmentais. Formuluojuot vis naujas oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas yra atskleidžiama Konstitucijoje – aukščiausios galios teisės akte įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė⁴⁹.

Plėtojant konstitucinių principų oficialiąją doktriną galioja taisyklė *interpretatio cessat in claris* – aiškinti baigiama nustatius aiškų rezultatą, todėl tas pats konstitucinis principas vienose bylose aiškinamas labai plačiai, o kitose tik primenamas. Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Konstitucinio Teismo sudėtis nuolat keičiasi, teisės mokslas vystosi, todėl atskleidžiami vis kiti konstitucinių principų aspektai, kai kada ankstesnė doktrina patikslinama skirtingai sudėliojant akcentus. Tai nesibaigiantis procesas. Antai Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime suformavo doktriną, pagal kurią konstitucinis asmenų lygybės principas taikytinas tik fiziniams asmenims, tačiau 1996 m. vasario 28 d. nutarime šią savo poziciją jis sušvelnino ir konstatavo, kad konstitucinis asmenų lygybės principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Taip pat, plėtojant konstitucinį asmenų lygybės principą, buvo išaiškinta, kad jis nėra absoliutus tiek, kad diferencijuotą teisinį reguliavimą darytų negalimą.

Reikia pažymėti, kad teisės mokslo atstovaužima išskirtinę vietą tarp neoficialių Konstitucijos aiškintojų, nes, naudodamiesi mokslinių tyrimų laisve ir taikydami mokslinių pažinimo priemonių sistemą, formuoja mokslinę idealios interpretacijos poziciją. Neretai teisės mokslo doktrinosisvados ar argumentai dėl mokslinio pagrindimo ir sisteminio problemos pažinimo tiesiogiai ar netiesiogiai atsispindi ir konstitucinėje jurisprudencijoje, *inter alia* plėtojant konstitucinių principų oficialiąją doktriną. Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinio Teismo teisėjai neretai yra ir teisės mokslininkai. Vis dėlto, kad ir kaip sureikšmintume teisės mokslo doktrinos svarbą, neišvengiamai turėsime pripažinti, kad ji tėra mokslinių pažiūrų, koncepcijų, vertinimų sistema. Teisinės minties atstovų pateikiamos įžvalgos, kitaip nei Konstitucinio Teismo oficialioji konstitucinė doktrina, neturi teisinės galios, tik savo mokslinių argumentų pagrįstumu jogsali daryti įtaką oficialiam Konstitucijos interpretuotojui.

Kalbant apie kitų visuomenės grupių indėlį konstitucinių principų plėtojimo procese, reikėtų konstatuoti, kad Konstitucijos aiškinimo procesas garantuoja harmoniją tarp Konstitucijos nuostatų

---

⁴⁹*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 36-1292; Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. Žin., 2007, Nr. 110-4511.

stabilumo ir dinamiškumo, t. y. prisitaikymo prie besikeičiančios socialinės ir politinės aplinkos⁵⁰. Interpretuodamas konstitucinius principus, teismas sukuria tiltą tarp aktualios tautos ir jos pirmtakų iškeltų principų⁵¹. Taigi plačiąja prasme visi visuomenėje vykstantys procesai atsispindi ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, ir jo formuojamoje oficialiojoje doktrinoje, Konstitucinis Teismas Konstitucijos normas ir principus interpretuoja atsižvelgdamas į besikeičiantį kontekstą, įvairius socialinius pokyčius – tiek, kiek leidžia pati Konstitucija (tekstas ir oficialioji konstitucinė doktrina), – ir neleidžia Konstitucijos nuostatomis pasenti, tapti negyvybingoms.

4. Kokį vaidmenį konstitucinis teismas atliko apibrėžiant konstitucinius principus? Kaip bėgant laikui konstitucinis teismas nustatė pagrindinius principus? Kokį aiškinimo metodą (gramatinį, tekstinį, loginį, istorinį, sisteminiį, teleologinį ir kt.) ar jų derinį konstitucinis teismas taiko apibrėždamas ir taikydamas tuos principus? Kiek reikšmės teikiama konstitucijos *travaux préparatoires* arba pagrindinio įstatymo preambulei nustatant ir formuojant konstitucinius principus? Ar visuotinai pripažįstami teisės principai yra svarbūs šiame procese?

4.1. Kokį vaidmenį konstitucinis teismas atliko apibrėžiant konstitucinius principus?

4.1. Kaip minėta, pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, jis atskleidžia naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus, plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų turinio aiškinimą. Taigi nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas Konstitucinis Teismas atskleidžia Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų ar iš jos išvedamų konstitucinių principų turinį, identifikuoja naujus, konkrečios konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus konstitucinių principų aspektus.

Kol Konstitucinis Teismas nėra oficialiai konstatavęs, kad tam tikras principas yra konstitucinis, atskleidęs jo turinio, gali būti įvairių nuomonių, įvairių aiškinimų – mokslininkų, teisininkų, politikų, apžvalgininkų, tačiau tie aiškinimai nesaistys nei Konstitucinio Teismo, nei kitų teisinių santykių subjektų. Tuo tarpu tai, ką konstatuoja Konstitucinis Teismas, padėtį keičia iš esmės, tai yra privalomavisiems teisinių santykių subjektams.

---

⁵⁰ KŪRIS, E. The Constitutional Court and Interpretation of the Constitution. Iš JARAŠIŪNAS, E.; et al. *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 205.

⁵¹ BLANCHER, P. *Contrôle de constitutionnalité et volonté générale*. Paris: Presses universitaires de France, 2001, p. 190.

Pavyzdžiui, tradiciškai laikoma, kad sutarčių laisvės principas yra vienas svarbiausių civilinės teisės principų, tačiau Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime konstatavo, kad sutarčių laisvės principas yra ir konstitucinis, nors tiesiogiai neįtvirtintas Konstitucijoje: „<...> konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas glaudžiai siejasi su sutarčių sudarymo laisvės principu. Sutarčių sudarymo laisvė – tai sukonkretinta išraiška tokių Konstitucijoje įtvirtintų vertybių kaip asmens laisvė (21 straipsnis), nuosavybės neliečiamumas (23 straipsnis), asmens ūkinės veiklos laisvė (46 straipsnis). Taigi sutarčių sudarymo laisvė gali būti vertinama kaip konstitucinio lygmens garantija.“

4.2. Kaip bėgant laikui konstitucinis teismas nustatė pagrindinius principus?

4.2. Žr. atsakymą į klausimyno I dalies 3 klausimą.

4.3. Kokį aiškinimo metodą (gramatinį, tekstinį, loginį, istorinį, sisteminiį, teleologinį ir kt.) ar jų derinį konstitucinis teismas taiko apibrėždamas ir taikydamas tuos principus?

4.3. Šiame kontekste svarbu paminėti Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą, kuriame konstatuota: „Būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasią išreiškiančios konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Aiškinant Konstituciją, privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminiį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją.“

Pažymėtina, kad vienas dažniausiai Konstitucinio Teismo taikomų teisės aiškinimo metodų yra sisteminis aiškinimas, kai sistemiškai įvertinamos kelios Konstitucijos nuostatos ir tuo pagrindu padaromos tam tikros išvados, kaip antai:

1) „Pagal Konstitucijos 120 straipsnį⁵², 121 straipsnio 1 dalį⁵³, **aiškinamus kartu su** konstituciniu teisinės valstybės principu, apimančiu teisinio aiškumo ir tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimus, taip pat konstituciniu atsakingo valdymo principu, įstatymų leidėjas privalo nustatyti aiškią savivaldybėms skiriamų lėšų apskaičiavimo tvarką, kuria būtų užtikrintas visaverčiam savivaldos funkcionavimui ir savivaldybių funkcijų įgyvendinimui reikalingas finansavimas, kartu – savivaldybių savarankiškumas ir veiklos laisvė pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją“⁵⁴;

2) „Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalis aiškintinaatsižvelgiant į šio straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai⁵⁵. **Sistemiškai aiškinant** šių dalių nuostatas,pažymėtina, kad tais atvejais, kai būtų nagrinėjančiam teismui kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisinis aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisinis aktas) atitinka Konstituciją, ir kol Konstitucinis Teismas neišspręs šio klausimo, bylos nagrinėjimas teismenegali būti tęsiamas – jis yra sustabdomas. Pažymėtina, kad nei Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje, nei kitur Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, koku procesiniu sprendimu turėtų būti sustabdomas bylos nagrinėjimas. Tai nustatyti turi įstatymų leidejas“⁵⁶;

3) „**sistemiškai aiškinant** Konstitucijos 43 straipsnio 7 dalyje įtvirtintąnormą, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos,šio straipsnio4daltiesnormą,kadbažnyčiosbeireliginės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus, 40 straipsnio1dalyjesuformuluotą normą,kadvalstybinėsir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės, taip patkitasKonstitucijosnuostatas,darytinaišvada,kad Konstitucijojeyra įtvirtintas valstybės ir bažnyčiosatskirumoprincipas;konstitucinisvalstybėsirbažnyčiosatskirumoprincipasyra Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jųveiklos pasaulietiškupamatas;konstitucinis valstybės ir bažnyčios atskirumoprincipas,taippatKonstitucijojeįtvirtinta įsitikinimų,minties, tikėjimo ir sąžinės

⁵²Konstitucijos 120 straipsnyje įtvirtinta: „Valstybė remia savivaldybes.“ (1 dalis); „Savivaldybės pagal Konstitucijos bei įstatymų apibrėžtą kompetenciją veikia laisvai ir savarankiškai.“ (2 dalis)

⁵³ Konstitucijos 121 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta: „Savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą.“

⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. TAR, 2016-01-01, Nr. 1.

⁵⁵ Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtinta: „Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai.“ (1 dalis); „Tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją.“ (2 dalis)

⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 7-254.

laisvė, konstitucinis asmenų lygybės principas kartusukitomis konstitucinėmis nuostatomis lemiavalstybės pasaulėžiūrini ir religinį neutralumą⁵⁷.

4.4. Kiek reikšmės teikiama konstitucijos *travaux préparatoires* arba pagrindinio įstatymo preambulei nustatant ir formuojant konstitucinius principus?

4.4. Kalbant apie Konstitucijos kūrėjų *travaux préparatoires* svarbą identifikuojant ir formuojant konstitucinius principus, pažymėtina, kad retkarčiais jais remiasi suinteresuotų asmenų atstovai pateikdami savo argumentus dėl ginčijamo teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai⁵⁸, opavyzdžių, kad Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje eksplicitiškai remtųsi Konstitucijos *travaux préparatoires*, nėra. Kita vertus, reikėtų pažymėti, kad dalis Konstitucijos kūrėjų vėliau tapo Konstitucinio Teismo teisėjais. Galbūt dėl to didesnių ginčų ar svarstymų dėl Konstitucijos kūrėjų tikrųjų ketinimų, kurie būtų atsispindėję Konstitucinio Teismo aktuose, nekilo.

Konstitucinio Teismo suformuota oficialioji konstitucinė doktrina nepalieka abejonių – Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją, laikosi nuostatos, kad visas be išimties Konstitucijos tekstas, visos Konstitucijos normos ir principai, taip pat ir jos preambulė turi vienodą teisinę galią.

Teisės mokslo doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad Konstitucijos preambulė turi norminį krūvį, jos nuostatos Konstitucinio Teismo nutarimuose neretai laikomos imperatyvu, kuris dažnai būna svarbus argumentas sprendžiant, ar ginčijamas įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai⁵⁹.

Pavyzdžiui, iš Konstitucijos preambulės nuostatų išvedamas Konstitucijoje tiesiogiai neįvardytas konstitucinis teisinės valstybės principas. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos preambulėje skelbiamos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio įvairius aspektus išreiškia teisinės valstybės principas. Ir nors konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, tačiau kai pareiškėjas prašo ištirti teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui, tokiu atveju tiriama jo atitiktis konstituciniam teisinės valstybės

⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas. Žin., 2011, Nr. 160-7591.

⁵⁸ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. Žin., 1998, Nr. 5-99.

⁵⁹ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t.67 (59), p. 9.

principui⁶⁰.

4.5. Ar visuotinai pripažįstami teisės principai yra svarbūs šiame procese?

4.5. Formuluodamas konstitucinius principus iraiškindamasis jų turinį Konstitucinis Teismas ne kartą yra rėmęsis visuotinai pripažintais teisės principais, tarptautine patirtimi. Štai keletas tai iliustruojančių citatų:

– aiškindamas Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, pagal kurią Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tvarkos kūrimo, ir 138straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi“⁶¹;

– „<...>pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų, negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas“⁶²;

– „Jeigu Konstitucijos normos apimtų anksčiau atsiradusius faktus, neturėjusius teisinės reikšmės, būtų išplečiama teisinio reguliavimo sritis – teisės normų galiojimas nukreipiamas atgal. Tai prieštarautų bendram teisės principui „įstatymas atgal negalioja““⁶³;

– „<...>pagal Konstituciją teisinių santykių subjektai yraipareigoti elgtis sąžiningai, taip, kad nepažeistų teisės, jieturi pareigą patys stengtis sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė, – to reikalauja nuo konstitucinio teisinės valstybės principoneatsiejamas bendrasis teisės principas *bona fides*“⁶⁴;

⁶⁰ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

⁶¹ Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Žin., 1998, Nr. 109-3004.

⁶² Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

⁶³ Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. Žin., 1994, Nr. 31-562.

– „Atsižvelgiant į Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad galioja tik paskelbti įstatymai, į tai, kad, vadovaujantis bendruoju teisės principu (įtvirtintu ir Konstitucijoje) *lex retro non agit*, teisės aktų galia turi būti nukreipta tik į ateitį (išskyrus atvejus, kuriuos leidžia bendrasis teisės principas *lex benignior retro agit*), konstatuotina, kad Respublikos Prezidento 2003 m. sausio 16 d. dekreto <...> nuostatos galėjo būti pradėtos taikyti tik nuo 2003 m. sausio 24 d., kai šis Respublikos Prezidento dekretas buvo oficialiai paskelbtas „Valstybės žiniuose“⁶⁵;

– „Pagal teisės doktriną, jei yra bendrų ir specialių teisės normų konkurencija, taikomos specialios teisės normos“⁶⁶;

– „Pažymėtina, kad tiek žmogaus teisių doktrina, tiek ja besiremianti demokratinių valstybių teisė pripažįsta tam tikrą galimybę riboti nuosavybės teises, kaip ir kai kurias kitas pagrindines žmogaus teises. Tačiau laikomasi esminės nuostatos, kad negalima apribojimais pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės turinio esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui“⁶⁷;

– „Nenumatyta ir asmenų, kuriems taikomi darbinės veiklos apribojimai, galimybė kreiptis į teismą. Tuo tarpu pagal visuotinai pripažintą žmogaus teisių ir laisvių gynimo doktriną teises ir laisves galima suvaržyti tik įstatymu ir būtinai užtikrinant galimybę dėl pažeistos teisės kreiptis į teismą“⁶⁸;

– „Konstitucija yra grindžiama universaliosiomis, nekvestionuojamomis vertybėmis, *inter alia* pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu“⁶⁹.

Pažymėtina, kad formuluodamas konstitucinius principus ir iškindamasis jų turinį Konstitucinis Teismas atsižvelgia į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje (teisė kreiptis į teismą⁷⁰, teisė į teisingą teismą⁷¹, *nullum crimen, nulla poena sine lege*⁷², teisė į laisvus

---

⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. Žin., 2007, Nr. 72-2865.

⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. sprendimas. Žin., 2007, Nr. 1-26.

⁶⁶ Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas. Žin., 1996, Nr. 20-537.

⁶⁷ Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. Žin., 1996, Nr. 36-915.

⁶⁸ Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas. Žin., 1999, Nr. 23-666.

⁶⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 85-3094; Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. Žin., 2009, Nr. 115-4888.

⁷⁰ Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas. Žin., 2013, Nr. 73-3679; Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas. TAR, 2016-06-29, Nr. 17828.

⁷¹ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas. Žin., 2013, Nr. 40-1950; Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-04-28, Nr. 10540.

⁷² Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

rinkimus⁷³, privačios nuosavybės apsauga⁷⁴, asmens teisių ribojimas⁷⁵, teisėtų lūkesčių apsauga⁷⁶, dviguba pilietybė⁷⁷, nekaltumo prezumpcija⁷⁸ ir kt.) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje (teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas⁷⁹, skaidrumas⁸⁰, teisė įgynybą, įskaitant teisę būti išklausytam⁸¹, teisė kreiptis į teismą⁸² ir kt.) pateikiamą visuotinai pripažintų teisės principų aiškinimą.

5. Koks yra konstitucinių principų teisinis statusas? Ar jie laikomi dabartinio konstitucinioregulavimo ištakomis? Kaip konstitucinis teismas pabrėžia pagrindinius principus, susijusius su konkrečia konstitucine teise? Ar pagrindiniai principai aiškinami nesiejant jų su konstitucijoje išvardytomis teisėmis, ar konstitucinis teismas aiškina pagrindinius principus siedamas juos su konkrečia konstitucine teise, kaip papildoma pastarosios aiškinimo priemonė? Ar pagrindiniai principai jūsų jurisprudencijoje gali būti atskiras prieštaravimo konstitucijai pagrindas, kai jie nėra susiję su konkrečia konstitucine norma? Ar teisės aktuose yra numatytas koks nors reikalavimas teismo aktams dėl konstitucinių principų įgyvendinimo?

5. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstituciniai principai išreiškia siekius ir vertybes, kuriems įtvirtinti, saugoti ir ginti yra skirta Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendume priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija; šiais siekais ir vertybėmis yra grindžiama Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka⁸³. Teisės mokslo doktrinoje tvirtinama, kad konstituciniai principai – tai Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės nuostatos, lemiančios viso teisinio reguliavimo kryptį⁸⁴.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos

⁷³ Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas. TAR, 2014-10-13, Nr. 13988; Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. TAR, 2015-10-20, Nr. 15777.

⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas. TAR, 2014-10-30, Nr. 15163; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas. TAR, 2015-06-16, Nr. 9641.

⁷⁵ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas. TAR, 2015-02-27, Nr. 3023.

⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas. TAR, 2014-10-30, Nr. 15163.

⁷⁷ Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 5 d. sprendimas Nr. KT1-S1/2016, bylos Nr. 18/2013.

⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-06-27, Nr. 17705.

⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas. Žin., 2007, Nr. 126-5132.

⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas. Žin., 2008, Nr. 10-350.

⁸¹ Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-04-28, Nr. 10540.

⁸² Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas. TAR, 2016-06-29, Nr. 17828

⁸³ Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. Žin., 2002, Nr. 72-3080; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

⁸⁴ BIRMONTIENĖ, T.; *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė, p. 79.

nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ar jos ginama vertybė; per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Tad priešpriešos negali būti ir nėra ne tik tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų, bet ir tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės: Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės⁸⁵.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigtas arba iškreiptas kuris nors konstitucinis principas, nes taip būtų paneigti arba iškreipti tie siekiai ir (arba) vertybės, kuriuos Tauta įtvirtino savo priimtoje Konstitucijoje ir kuriuos Tauta – suvereni Lietuvos valstybės kūrėja (Konstitucijos 2 straipsnis) savo sukurtą valstybę konstituciškai įpareigojo saugoti ir ginti⁸⁶.

Lietuvosteisės mokslo doktrinoje pažymima, kad praktiškai kiekvienoje Konstitucijos nuostatoje (teksto formuluotėje), kurioje nustatyta tam tikra norma, visuomet yra įtvirtintas ir tam tikras konstitucinis principas, todėl nėra netikslu Konstituciją, konstitucinę teisę apibūdinti kaip „visų pirma principų rinkinį“, t.y. konstitucinių principų sistemą, kurioje kai kurios „principinę reikšmę“ turinčios nuostatos yra formuluojamos kaip normos⁸⁷. Visos Konstitucijos normos kokiu nors būdu išreiškia ir sukonkretina kokius nors konstitucinius principus. Pavyzdžiui, norma, kad Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimonarys, išreiškia ir sukonkretina konstitucinį principą, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (33 straipsnio 1 dalis); šį principą išreiškia ir sukonkretina ir norma, kad piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turirinkimų teisę. Be to, dažnai ne tik vieną konstitucinį principą skirtingais aspektais išreiškia ir sukonkretina kelios konstitucinės normos, bet ir ta pati konstitucinė

⁸⁵Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 85-3094.

⁸⁶Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

⁸⁷KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 23 (15), p. 61.

norma sukonkretina ne vieną, o kelis tarpusavyje susijusius principus. Antai norma, kad nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindimas, sukonkretina net kelis konstitucinius principus: žmogaus laisvė neliečiama (20 straipsnio 1 dalis); niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas ir niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas (20 straipsnio 2 dalis); asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momentu garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą (31 straipsnio 6 dalis); asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas (31 straipsnio 2 dalis); draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (31 straipsnio 3 dalis)⁸⁸.

Pažymėtina, kad atvejai, kai konstatuojamas prieštaravimas vien konstituciniams principams, yra reti, dažniausiai konstatuojant prieštaravimą nurodoma Konstitucijos norma, su kuria siejamas tam tikras konstitucinis principas. Vis dėlto Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje galima rasti atvejų, kaitam tikrų įstatymo nuostatų prieštaravimas teisinės valstybės ir teisingumo principams savaime buvo pakankamas pagrindas pripažinti jas prieštaraujančiomis Konstitucijai, kaip antai:

– 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime⁸⁹ Konstitucinis Teismas pripažino, kad Konstitucijoje įtvirtintiems teisingumo ir teisinės valstybės principams prieštaravo Mokesčių administravimo įstatymo nuostatos, įtvirtinusios baudų, kurios apskaičiuojamos nuo įmonės gautų pajamų dydžio (arba nuo dėl apgaulingos apskaitos nuslėptų pajamų dydžio), minimalius dydžius – baudavisiams atvejais, priklausomai nuo padaryto pažeidimo, negalėjo būti mažesnė nei 5 800 ir 14 500 eurų. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog įtvirtinus nurodytus minimalius baudų dydžius susidarė tokia teisinė situacija, kad už tuos pačius įstatymų pažeidimus vieniems ūkio subjektams paskirta bauda sudarė daug didesnę įmonės pajamų (arba nuo dėl apgaulingos apskaitos nuslėptų pajamų) dydžio dalį nei paskirtoji kitiems ūkio subjektams, taigi toks teisinis reguliavimas neatitiko teisinės valstybės ir teisingumo principų;

– 2008 m. gruodžio 24 d. nutarime⁹⁰ Konstitucinis Teismas pripažino, kad konstituciniam teisinės valstybės principui prieštaravo Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo, taip pat Pareigūnų ir karių

---

⁸⁸ *Ibid.*, p. 60.

⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. Žin., 2000, Nr. 105-3318.

⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas. Žin., 2008, Nr. 150-6106.

valstybinių pensijų įstatymo nuostatų, pagal kurias pensininkams, gaunantiems visišką valstybės išlaikymą, pareigūnų ir karių valstybinės pensijos nemokamos. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad ginčijamoje nuostatoje nepakankamai atskleistas pensijos nemokėjimo pagrindo – „visiškas valstybės išlaikymas“ – turinys ir kad ši neapibrėžta ir neaiški formuluotė negali būti pagrindas nutraukti paskirtos ir mokamos pareigūnų ir karių valstybinės pensijos mokėjimą. Įstatymų leidėjui tinkamai neatskleidus ginčijamos nuostatos turinio, nebuvo įmanoma įvertinti, ar ribojant paskirtos valstybinės pensijos mokėjimą pensininkams, gaunantiems visišką valstybės išlaikymą, buvo laikytasi proporcingumo principo, ar nebuvo pažeista asmens teisė ir teisėtas lūkestis (kurie sietini su šio asmens nuosavybės teisių apsauga) gauti paskirtą ir mokamą pareigūnų ir karių valstybinę pensiją, t. y. ar šios pensijos nemokėjimo pagrindas – „visiškas valstybės išlaikymas“ – nustatytas paisant Konstitucijos;

– 2013 m. kovo 5 d. nutarime⁹¹ Konstitucinis Teismas pripažino, kad konstituciniam teisinės valstybės principui prieštaravo Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatos, taip pat jas įgyvendinantys Vyriausybės patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų punktai, kuriais buvo sudarytos prielaidos ne tik 10 procentų sumažinti paskirtas motinystės (tėvystės) pašalpas ir išmokas, bet ir papildomai sumažinti tas pašalpas ir išmokas, kurios viršijo tam tikrus maksimalius dydžius. Toks paskirtų motinystės (tėvystės) pašalpų ir išmokų mažinimas buvo netolygus, todėl neatitiko iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių proporcingumo reikalavimų; atsižvelgiant į tai, kad proporcingumas yra konstitucinio teisinės valstybės principo elementas, buvo pripažintas prieštaravimas konstituciniam teisinės valstybės principui;

– 2015 m. birželio 16 d. nutarime⁹² Konstitucinis Teismas pripažino, kad konstituciniam teisinės valstybės principui pagal priėmimo tvarką prieštaravo Vyriausybės nutarimas, kuriuo jį pakeitė savo ankstesnį nutarimą ir, be kita ko, sumažino maksimalų naujų žemės sklypų Kauno mieste dydį. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybė nesilaikė įstatyme nustatytos tvarkos tokius dydžius tvirtinti tik gavus atitinkamos savivaldybės siūlymą dėl jų nustatymo (keitimo) ir pažeidė konstitucinį teisinės valstybės principą, pagal kurį Vyriausybė, leisdama teisės aktus, turi laikytis galiojančių įstatymų.

Pažymėtina, kad iki šiol jokie kiti konstituciniai principai, išskyrus konstitucinius teisinės valstybės ir teisingumo principus, nėra buvę savarankišku pagrindu pripažinti teisinio reguliavimo prieštaravimą Konstitucijai, o atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstitucinio Teismo doktriną konstitucinis teisingumo principas yra neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo

⁹¹ Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 5 d. nutarimas. Žin., 2013, Nr. 25-1222.

⁹² Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas. TAR, 2015-06-16, Nr. 9641.

turinio elementas, galima teigti, jog tikkonstitucinis teisinės valstybės principas iki šiol yra buvęs savarankišku pagrindu pripažinti teisinio reguliavimo prieštaravimą Konstitucijai.

Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme yra nustatyti pagrindiniai reikalavimai, susiję su Konstitucinio Teismo aktų privalomumu ir jų įgyvendinimu:

–įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis);

–Konstitucinio Teismo sprendimai, priimti klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai (nutarimai dėl nagrinėjamo teisės akto atitikties Konstitucijai, sprendimai ir išvados), yra galutiniai ir neskundžiami (Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalis);

–Konstitucinio Teismo priimti nutarimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalis);

–visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 3 dalis);

–neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalis);

–Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 5 dalis).

Svarbu pažymėti, kad ilgą laiką teisės aktuose nebuvo nustatyta jokia procedūra ar terminai, kurių teisėkūros subjektai turėtų laikytis taisydami Konstitucinio Teismo prieštaraujančiais Konstitucijai pripažintus teisės aktus. Nuo 2002 m. padėtis pasikeitė. Seimo statute Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimui skirtas atskiras, dvidešimt aštuntasis¹, skirsnis. Jame numatyta, kad už Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimo priežiūrą Seime yra atsakingas Seimo Pirmininko paskirtas Seimo Pirmininko pavaduotojas (Seimo statuto 181¹ straipsnis). Seimo statuto 181² straipsnyje taip pat įtvirtinta, kad per 1 mėnesį nuo Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą konstitucinių normų ir principų aiškinimą, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui pateikia siūlymus dėl šio nutarimo įgyvendinimo. Ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo Konstitucinio Teismo išsiųsto Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo

Seime šį nutarimą apsvarsto Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Jeigu pagal Konstitucinio Teismo nutarimą įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo Konstitucinio Teismo išsiųsto Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas arba jo teikimu Seimo valdybos paskirtas kitas Seimo komitetas ar sudaryta darbo grupė turi parengti ir pateikti Seimui svarstyti to Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo priimamo akto (ar jo dalies) pakeitimo projektą. Jeigu projektas sudėtingas, Seimo valdyba gali jo parengimo terminą pratęsti, bet ne ilgiau kaip iki 12 mėnesių. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto teikimu Seimo valdyba gali pasiūlyti Vyriausybei parengti atitinkamo įstatymo (ar jo dalies) pakeitimo projektą. Rengiant minėtus įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų pakeitimo projektus turi būti atsižvelgta į Konstitucinio Teismo nutarime nurodytas teisinio reglamentavimo spragas, neatitikimus, kitus trūkumus ir išdėstytus argumentus. Apie šių teisės aktų rengimo eigą yra informuojamas ir ją prižiūri Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas.

Kaip matyti iš pateiktų Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatų, jose nėra *expressis verbis* įtvirtintų reikalavimų dėl konstitucinių principų vykdymo, tačiau šiame kontekste svarbu, kad visus teisės subjektus saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimų rezoliucija, kurioje yra išreiškiama Konstitucinio Teismo sprendimo esmė, bet ir motyvuojamoji dalis, kurioje pateikiami Konstitucinio Teismo motyvai ir argumentai, kuriais vadovaudamasis jispriėmė vienokį ar kitokį sprendimą, taip pat išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos bei principai; juose yra kuriama ir plėtojama oficialioji konstitucinė doktrina; visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant ir teismus, taikydami Konstituciją, privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas; priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, būtų nepaisoma Konstitucijos viršenybės, būtų sudarytos prielaidos nesuderinamumams teisės sistemoje atsirasti; Konstitucinio Teismo nutarimas sudaro vieną visumą, jo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios, todėl leidžiant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus juos leidžiančias valstybės institucijas saisto Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata, kiti teisiniai argumentai⁹³. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) saisto konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimuose, kuriuose vertinama teisės aktų atitiktis

---

⁹³Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. Žin., 2003, Nr. 53-2361; Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. Žin., 2005, Nr. 113-4132.

Konstitucijai, bet ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose ir sprendimuose. Taigi pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose aiškinama Konstitucija – formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų⁹⁴.

6. Kokius pagrindinius principus daugiausia taiko konstitucinis teismas? Apibūdinkite vieną (ar daugiau) konstitucinį (-ių) principą (-ų), kuriam (-iems) daug įtakos turėjo konstitucinė jurisprudencija jūsų jurisdikcijoje. Kaip konstitucinis teismas prisidėjo prie tokio (-ių) principo (-ų) formavimo ir plėtojimo? Pateikite konstitucinio teismo jurisprudencijos pavyzdžių.

6. Pažymėtina, kad iš visų konstitucinių principų pareiškėjai dažniausiai ginčija teisinio reguliavimo atitiktį **konstituciniam teisinės valstybės principui** (ypač dažnai prašoma ištirti teisinio reguliavimo atitiktį ir konstituciniams teisingumo, asmenų lygybės principams). Tai yra universalus principas, juogrindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija, todėl jis, be jokios abejonės, yra dažniausiai Konstitucinio Teismo taikomas. Plačiausiai šis konstitucinis principas buvo atskleistas, apibendrintas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime⁹⁵ tiriant teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitiktį Konstitucijai. Vėliau jis ne kartą plėtotas, papildytas naujais, konkrečios konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinais aspektais.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos, savivaldybių institucijos, visi pareigūnai turi veikti remdamiesi teise, paklusdami Konstitucijai ir teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių principų ir imperatyvų, kuriuos Konstitucinis Teismas palaipsniui atskleidė savo jurisprudencijoje, būtent teisės aktų hierarchiją, proporcingumą, teisingumą, teisėtus lūkesčius, teisinį tikrumą ir aiškumą, teisinį saugumą, įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui ir teisės taikymui ir kt.

Teisės aktų hierarchija. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją, *inter alia*: teisinėje valstybėje draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti

⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. Žin., 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 36-1292.

⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

tuos visuomeninius santykius, kurie galibūtireguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, ožemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinįreguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuuoju aukštesnės galiosteisės aktuose⁹⁶; poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas, nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo⁹⁷; poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu⁹⁸; įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka⁹⁹.

Pažymėtina, kad Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyta, koks yra visų poįstatyminių aktų atitikties aukštesnės galios norminiams teisės aktams patikrinimo mechanizmas. Pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai (1 dalis), taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai (2 dalis).Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją, kurioje Konstitucija užima išskirtinę vietą; teisinėje valstybėje draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuuoju aukštesnės galios teisės aktuose, *inter alia* pačioje Konstitucijoje. Taigi pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.Žemesnės nei įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės aktai galios teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams tyrimą numato Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas.Administracinių bylų teisenos įstatymo 112 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „bendrosios kompetencijos ar specializuotas teismas turi teisę sustabdyti bylos nagrinėjimą ir nutartimi kreiptis į administracinį teismą prašydamas

⁹⁶*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 62-2283.

⁹⁷*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. Žin., 2008, Nr. 140-5569; Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. TAR, 2014-05-12, Nr. 5321.

⁹⁸*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. Žin., 2002, Nr. 82-3529; Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. Žin., 2011, Nr. 118-5564.

⁹⁹*Inter alia* Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. Žin., 1995, Nr. 89-2007; Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. TAR, 2014-05-12, Nr. 5321.

patikrinti, ar konkretus norminis administracinis aktas (ar jo dalis), kuris turėtų būti taikomas nagrinėjamoje byloje, atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį aktą“. Šio įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra „vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl norminių administracinių aktų, kuriuos priėmė centriniai valstybinio administravimo subjektai, teisėtumo“. Iš minėtų Administracinių bylų teisenos įstatymo nuostatų išplaukia administracinių teismų, *inter alia* Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, įgaliojimai tirti žemesnės nei įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės aktai galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai bei įstatymams. Įgyvendindami šiuos savo įgaliojimus administraciniai teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose, sprendimuose) suformuluotos oficialios konstitucinės doktrinos¹⁰⁰.

Proporcingumas. Konstitucijoje proporcingumo principas *expressis verbis* neminimas, tai doktrinoje suformuluotas išvestinis konstitucinis principas. Konstitucinis Teismas pirmą kartą jį paminėjo remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija¹⁰¹, vėliau buvo pereita prie autentiškos konstitucinės doktrinos, pagal kurią proporcingumo principas, kaip vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, reiškia, kad įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad šios priemonės neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti¹⁰².

Teisingumas. Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo. Teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos¹⁰³.

Teisėti lūkesčiai. Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių ir kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės priimtų įsipareigojimų; šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos¹⁰⁴. Pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų

¹⁰⁰ Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4132.

¹⁰¹ Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Žin.*, 1996, Nr. 36-915.

¹⁰² *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 148-6632.

¹⁰³ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 105-3318.

¹⁰⁴ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas. TAR, 2014-10-30, Nr. 15163.

irnormų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių¹⁰⁵.

Teisinis tikrumas ir aiškumas. Konstitucinėje doktrinoje ne kartą įvairiais aspektais pabrėžtas būtinumas teisės normas formuluoti aiškiai ir neprieštarinčiai. Teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštarinčias, teisės aktų formuluotės – tikslios, turi būti užtikrinama teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius¹⁰⁶. Priešingu atveju teisės subjektams būtų pasunkintos galimybės žinoti, ko iš jų reikalauja teisė¹⁰⁷. Tačiau kartu pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas apskritai yra linkęs (tačiau ne visada) paaiškinti neaiškias teisės aktų formuluotes taip, kad įgyvendinant jomis išdėstytas nuostatas nebūtų pažeistos Konstitucijos normos ir konstituciniai principai, o kai kada specialiai nurodo, kad tam tikras neaiškumas (teisinės technikos trūkumas) savaime nėra pakankamas pagrindas pripažinti teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu Konstitucijai¹⁰⁸.

Teisės aktai turi būti nustatyta tvarka paskelbiami, galimybę susipažinti su jais turi turėti visi teisinių santykių subjektai. Konstitucinėje doktrinoje taip pat pabrėžiama: „Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų. Teisės subjektas turi būti tikras, kad jo veiksmai, padaryti vadovaujantis teisės aktais, galiojusiais jų padarymo metu, bus laikomi teisėtais. Priešingu atveju pats įstatymas netektų autoriteto, ir tai kliudytų nustatyti stabilią teisinę tvarką“¹⁰⁹.

Teisinis saugumas. Vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinio saugumo principas. Jis reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Neužtikrinus teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise¹¹⁰.

Reikalavimai įstatymų leidėjui. Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršdami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas

¹⁰⁵ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimas. Žin., 2001, Nr. 107-3885.

¹⁰⁶ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708; Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. Žin., 2005, Nr. 117-4239.

¹⁰⁷ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. Žin., 2005, Nr. 117-4239.

¹⁰⁸ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 23 d. nutarimas. Žin., 1999, Nr. 56-1813.

¹⁰⁹ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas. Žin., 1994, Nr. 22-366.

¹¹⁰ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus ir atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt.¹¹¹

Reikalavimai teisės taikymui. Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir taikant teisę. Taikant teisę *inter alia* būtina laikytis tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų: teisę taikančios institucijos turi paisyti asmenų lygiateisiškumo reikalavimo; negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem*); atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*), ir kt. Pagal konstitucinį teisinės valstybės principą reikalaujama, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo

---

¹¹¹*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708; Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 7-254.

institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu¹¹².

Konstitucinis teisinės valstybės principas (ar atskiri jo elementai) faktiškai yra vienas svarbiausių orientyrų aiškinant Konstitucijos nuostatas. Iš esmės į bet kurią Konstitucijos normą ar konstitucinį principą ne tik galima, bet ir būtina žvelgti per teisinės valstybės prizmę. Tik šitaip galima užtikrinti pačių įvairiausių konstitucinių normų ir principų pusiausvyrą ir darną.

II. Konstituciniai principai kaip aukštesnės galios normos. Ar konstitucijoje galima nustatyti hierarchiją? Nekeičiamos (amžinosios) konstitucijos nuostatos ir konstitucijos pataisų konstitucingumo kontrolė.

1. Ar konstituciniai principai yra kiek nors viršesni už kitas pagrindinio įstatymo nuostatas? Kaip konstituciniai principai ir kitos konstitucinės nuostatos yra susijusios su tarptautine teise ir (arba) Europos Sąjungos teise? Ar yra tarptautinės ar Europos Sąjungos teisės nuostatų, kurios laikomos viršesnėmis už nacionalinius konstitucinius principus? Jeigu taip, kaip tokios aukštesnės galios tarptautinės nuostatos yra taikomos nacionalinių konstitucinių principų atžvilgiu? Kokia nuomonė vyrauja tarp universitetų mokslininkų ir praktikų jūsų jurisdikcijoje dėl to, kad tam tikriems konstituciniams principams būtų teikiama didesnė reikšmė negu kai kurioms kitoms pagrindinio įstatymo nuostatomis?

1. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, todėl negalima vienų Konstitucijos principų ar normų aiškinti paneigiant kitų principų ar normų esmę¹¹³. Konstitucinis Teismas laikosi nuostatos, kad tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ar ginama jos vertybė¹¹⁴.

Taigi suvokiant Konstituciją kaip joje įtvirtintų teisės normų ir principų visumą, kaip vientisą ir darnią sistemą, kurioje visos nuostatos tarpusavyje suderintos, tarp kurių yra pusiausvyra,

¹¹²*Inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. Žin., 1999, Nr. 42-1345, atitaisymas 1999-05-19, Nr. 43; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 181-6708.

¹¹³*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. Žin., 2001, Nr. 62-2276, atitaisymas 2001-10-10, Nr. 86; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 105-5330.

¹¹⁴*Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 85-3094.

konstatuotina, kad Konstitucijoje nėra spragu, tarp atskirų Konstitucijos nuostatų nėra prieštaravimų, **visos Konstitucijos normos ir principai, taip pat ir jos preambulė yra tos pačios – aukščiausios – teisinės galios.** Konstituciniai principai nėra nei „virš“ konstitucinių normų nei „šalia“ jų, konstitucinių principų ir konstitucinių normų santykį veikia reikėtų apibūdinti taip: „konstituciniai principai yra savotiškas konstitucinio reguliavimo „karkasas“, ant kurio „lipdoma“ norminė medžiaga“¹¹⁵. Tikrasis konstitucinio reguliavimo turinys gali būti atskleistas tik tuomet, kai konstitucinės normos yra analizuojamos konstitucinių principų kontekste.

Atsakant į klausimą apie konstitucinių principų ir kitų konstitucinių nuostatų santykį su tarptautine ir Europos Sąjungos teise, paminėtina, kad, kaip nustatyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje, Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Aiškindamas šią nuostatą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ji reiškia, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią¹¹⁶. Atsižvelgdamas į Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje¹¹⁷ įtvirtintą pagarbos tarptautinei teisei principą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad doktrininė nuostata, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas, negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis¹¹⁸. Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis¹¹⁹.

Kita vertus, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys¹²⁰. Žinoma, šia konstitucine nuostata negalima padaryti negaliojančia tarptautinės sutarties, bet ja reikalaujama, kad tos sutarties nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms; priešingu atveju, atsižvelgiant į tai, kad tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytuoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo požiūriu neturi pirmumo, Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines

¹¹⁵ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67 (59), p. 9.

¹¹⁶ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.

¹¹⁷ „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo.“

¹¹⁸ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1050.

¹¹⁹ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 105-5330.

¹²⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

sutartis¹²¹. Todėl Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad, esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga tokį nesuderinamumą pašalinti, *inter alia* atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis arba darant atitinkamas Konstitucijos pataisas¹²².

Pagal Konstitucijos sudedamosios dalies – Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje Europos Sąjungos teisės atžvilgiu yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), **išskyrus pačią Konstituciją**¹²³.

Taigi Lietuva priskirtina prie tų Europos Sąjungos valstybių, kuriose pirmenybė teikiama nacionalinės konstitucijos, o ne Europos Sąjungos teisės taikymui. Tas pats pasakytina apie Konstitucijos ir tarptautinės teisės santykį. Paminėtina, jog mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad vieni Vidurio ir Rytų Europos regiono konstituciniai teismai Europos integracijos procese laikėsi gana subalansuoto požiūrio ir nė vienas iš jų atvirai nesipriešino Europos Sąjungos teisės viršenybei prieš nacionalinę teisę (ypač ordinarinę), tačiau kiti šio regiono konstituciniai teismai, išskyrus Estijos (kuris gali būti laikomas pavyzdžiu teismų, pripažinusių visišką Europos Sąjungos teisės viršenybę), labai atsargiai reiškę nuomonę dėl Europos Sąjungos teisės ir konstitucijos nuostatų santykio¹²⁴.

Teisės mokslo doktrinoje esama nuomonės, kad konstituciniai teismai negali pripažinti jokios kitos teisės viršenybės prieš nacionalinę konstituciją jau vien dėl to, kad ji yra jų pačių egzistavimo šaltinis¹²⁵. Konstituciniai teismai yra nacionalinių konstitucijų kūriniai ir turi pareigą veikti kaip jų saugotojai. Tik Konstitucija, kaip aukščiausiaji teisė, yra pagrindas Konstituciniam Teismui taikyti Europos Sąjungos teisę, nes ir pati Lietuvos narystė Europos Sąjungoje grindžiama

¹²¹ Pgl. su Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimu. Žin., 2012, Nr. 105-5330.

¹²² Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

¹²³ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 30-1050.

¹²⁴ PIQANI, D. *Constitutional Courts in Central and Eastern Europe and their Attitude towards European Integration* [žiūrėta 2016 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ejls.eu/2/28UK.pdf>>.

¹²⁵ DE WITTE, B. *Constitutional Aspects of European Union Membership in the Original Six Member States: Model Solutions for the Applicant Countries?* IŠ KELLERMANN, A.E.; et al. *EU Enlargement: The Constitutional Impact at EU and National Level*. The Hague: Asser, 2001, p. 77.

Konstitucija¹²⁶. Konstitucinio Teismo pagrindinė gairė yra Konstitucija, todėl Europos Sąjungos teisės dimensija konstitucinės justicijos bylose išskyla specifiniais aspektais¹²⁷.

Tačiau svarbu pažymėti, kad pačioje Konstitucijoje yra principų ir nuostatų, suderinančių konstitucinį reguliavimą su atitinkamomis tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės normomis, suteikiančių galimybę Konstituciniam Teismui, plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną, atsižvelgti į supranacionalinius teisinius veiksnius¹²⁸. Kaip ne sykį pažymėjo Konstitucinis Teismas, sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas¹²⁹.

Pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis. Šis konstitucinis principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekius. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad pagarba tarptautinei teisei taip pat yra susijusi su atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekiu, kuris suponuoja atvirumą universalioms demokratinėms vertybėms, integraciją į šiomis vertybėmis grindžiamą tarptautinę bendriją¹³⁰.

Šiame kontekste svarbu paminėti ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleistą geopolitinės orientacijos principo turinį. Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarime konstatuota, kad Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija reiškia Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje ir NATO bei būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus¹³¹. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime¹³² atskleista, kad vertybinis bendrumas su demokratinėmis Vakarų valstybėmis yra Lietuvos geopolitinės orientacijos pagrindas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – taip pat glaudžiai yra susijusi valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją. Tokia Lietuvos geopolitinė orientacija yra grindžiama pripažįstamomis ir saugomomis universaliomis demokratinėmis konstitucinėmis

---

¹²⁶ JARAŠIŪNAS, E. Kelios mintys apie Lietuvos dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose konstitucinius pagrindus. Iš *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*, p. 630.

¹²⁷ JARAŠIŪNAS, E. Keletas nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo aspektų. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 4 (32), p. 232.

¹²⁸ ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. Atsakingoji redaktorė T. Birmontienė. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 295.

¹²⁹ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1050.

¹³⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

¹³¹ Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 84-4106.

¹³² Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimuose oficialioji konstitucinė geopolitinės orientacijos doktrina plėtotą Konstitucijos pataisų konstitucingumo kontekste.

vertybėmis, kurios yra bendros su kitų Europos ir Šiaurės Amerikos valstybių vertybėmis. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimuose oficialioji konstitucinė geopolitinės orientacijos doktrina plėtotą Konstitucijos pataisų konstitucingumo kontekste (plačiau apie tai žr. *atsakymą į klausimyno II dalies 6 klausimą*).

Taigi Lietuvos konstitucinė tapatybė, grindžiama tokiomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis kaip valstybės nepriklausomybė, demokratija, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, turi būti suvokiama platesniame kontekste, kaip integrali Vakarų valstybių demokratinio konstitucinio identiteto dalis¹³³.

2. Kaip konstituciniai principai yra susiję tarpusavyje? Ar yra principų hierarchija? Kokio požiūrio konstitucinis teismas laikosi dėl hierarchijos konstitucijoje nustatymo? Ar, remiantis konstitucinio teismo jurisprudencija, galima daryti išvadą, kad jis kai kuriems konstituciniams principams suteikė pagrindinį statusą, palyginti su kitomis pagrindinio įstatymo nuostatomis?

2. Kaip minėta, Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, todėl negalima vienu Konstitucijos principų ar normų aiškinti paneigiant kitų principų ar normų esmę. Konstitucinis Teismas laikosi nuostatos, kad tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą¹³⁴. Taigi visi principai turi vienodą (aukščiausią) teisinę galią, dėl to būtų netikslu kalbėti apie kokią nors jų hierarchiją: implicitiniai principai nėra nė kiek „mažiau normatyvūs“, nė kiek mažiau privalomi ar svarbesni negu tie, iš kurių jie buvo išvesti¹³⁵. Vis dėlto šiame kontekste svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas kelis konstitucinius principus yra įvardijęs kaip pamatinius: valstybės nepriklausomybę, demokratiją, valdymo formą respubliką ir prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį (plačiau apie tai žr. *atsakymą į klausimyno I dalies 2.1 klausimą*).

3. Kaip konstitucija keičiama jūsų jurisdikcijoje? Kokia konstitucijos keitimo tvarka nustatyta pagrindiniame įstatyme? Kaip iš pradžių buvo priimta konstitucija ir ar joje eksplisitiškai numatytos nekeičiamos (amžinosios) nuostatos? Ar kuo nors skiriasi

¹³³ ŽALIMAS, D. Valstybės geopolitinės orientacijos principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. liepos 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/zalimas_lt-konstitucijos-diena.pdf>.

¹³⁴ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. Žin., 2001, Nr. 62-2276, atitaisymas 2001-10-10, Nr. 86; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. Žin., 2012, Nr. 105-5330.

¹³⁵ KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2002, t. 24 (16), p. 61.

pirmasis konstitucijos priėmimo būdas ir dabar galiojanti pagrindinio įstatymo keitimo tvarka? Ar jūsų jurisdikcijoje buvo pakeisti konstituciniai principai? Jeigu taip, dėl kokių priežasčių?

3. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. įvykusiame referendume. Šiam referendumui vykdyti buvo priimtas įstatymas „Dėl referendumo Lietuvos Respublikos Konstitucijai priimti“. Jame nustatyta, kad dalyvavimas referendume yra laisvas, referendumas grindžiamas visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Teisė dalyvauti jame suteikta Lietuvos piliečiams, kuriems referendumo dieną yra sukakę 18 metų. Konstitucija bus priimta, jei referendume jai pritaro daugiau nei pusė visų turinčių rinkimų teisę Lietuvos piliečių. Pagal naujosios Konstitucijos 151 straipsnį Konstitucija įsigalioja kitą dieną po referendumo rezultatų oficialaus paskelbimo ir su sąlyga, jeigu referendume jai pritaro daugiau kaip pusė visų Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę. 1992 m. spalio 25 d. įvykusiame referendume už Konstituciją balsavo 56,7 proc. visų į rinkėjų sąrašus įrašytų Lietuvos piliečių. Konstitucija įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d.

Šiame kontekste paminėtinas svarbus Lietuvos konstitucinės sistemos ypatumas – tam tikram laikotarpiui Konstitucijoje buvo nustatyta palengvinta tam tikrų konstitucinių nuostatų keitimo tvarka. Rengiant galutinės redakcijos Konstitucijos tekstą buvo nutarta tam tikrą laikotarpį nustatyti lengvesnę tam tikrų Konstitucijos straipsnių (dėl kurių buvo itin sunku susitarti ir kurių galutinės redakcijos buvo labiausiai kompromisinės) keitimo tvarką. Taip Konstitucijos „Baigiamuosiuose nuostatuose“ atsirado 153 straipsnis, kuriame nustatyta: „Kai ši Lietuvos Respublikos Konstitucija bus priimta referendumu, Lietuvos Respublikos Seimas iki 1993 m. spalio 25 dienos 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma gali pakeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, kurios yra 47, 55, 56 straipsniuose, 58 straipsnio antrosios dalies 2 punkte, 65, 68, 69 straipsniuose, 84 straipsnio 11 ir 12 punktuose, 87 straipsnio pirmojoje dalyje, 96, 103, 118 straipsniuose, 119 straipsnio ketvirtojoje dalyje.“ Tačiau šia palengvinta tvarka iki minėto laikotarpio pabaigos pasinaudota nebuvo.

Išsamiau detalizuojant Konstitucijoje įtvirtintą jos keitimo tvarką, pirmiausia pažymėtina, kad Konstitucija priskirtina prie tų konstitucijų, kurių keitimotaisyklės nustatytos gana griežtos. Konstitucijos pataisų pateikimo, svarstymo ir priėmimo taisyklės nustatytos Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“ (147–149 straipsniai).

Pagal Konstitucijos 147 straipsnį sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė (tai yra ne mažiau nei 36 Seimo nariai) arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų. Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime

konstatavo, kad tik šie subjektai turi teisę pateikti Seimui konkretų Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektą. Jokiems kitiems subjektams tokia teisė nesuteikta. Taigi pagal Konstituciją tik ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikti Konstitucijos keitimo įstatymų projektai gali būti svarstomi ir dėl jų balsuojama Seime. Seimas negali svarstyti tokio sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją, kuri pasiūlytų kitas nei Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nurodytas subjektas¹³⁶.

Svarbu pažymėti, kad Konstitucijos 147 straipsnio 2 dalyje eksplicitiškai įtvirtinta, jog nepaprastosios padėties ar karo padėties metu Konstitucija negali būti taisoma. Aptariant draudimus taisyti Konstituciją taip pat svarbu paminėti jos 148 straipsnio 4 dalies nuostatas, skelbiančias, kad nepriimta Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų. Tokio apribojimo paskirtis – apsisaugoti nuo neturėjusių palaikymo pataisų pakartotinio svarstymo nepraėjus ilgesniam laikui.

Konstitucijos 148 straipsnyje matyti atskirų Konstitucijos nuostatų ir kitų jos dalių pataisų priėmimo ypatumai. Pagal jį Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę. Tik referendumu gali būti keičiamos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ ir XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos¹³⁷. Kaip nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje, teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas. Ši konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas gali būti pakeisti tik Lietuvos tautos visuotinės apklausos (plebiscito) būdu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių aktyviają rinkimų teisę (Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnis).

Aiškinant *inter alia* šias konstitucines nuostatas Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėta, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios jos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės pamatų sudarančių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, jeigu Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis (t. y. tik referendumu, ne mažesne kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę, balsų dauguma). Išplėtodamas šį pamatinę Lietuvos valstybės konstitucines vertybes

¹³⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

¹³⁷ Steigiamoji valdžia ypatingą dėmesį skyrė šių Konstitucijos skirsnių stabilumo apsaugai, nes Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ nuostatos orientuoja visą konstitucinę sistemą, o XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos – viena iš konstitucinio reguliavimo stabilumo garantijų.

įtvirtinančių nuostatų aiškinimą, 2014 m. liepos 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad prigimtinis žmogaus teisių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl, net paisant iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų, negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę. Kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atkurta „nepriklausomą demokratiniiais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“¹³⁸.

Taigi Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimo formuluotė „niekas negali pakeisti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes“ reiškia, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas absoliutus draudimas daryti tokias Konstitucijos pataisas, kurios paneigtų prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ir valstybės nepriklausomybę.

Šiame kontekste verta pažymėti, kad moksliniuose šaltiniuose yra išsakoma nuomonė, jog „visos konstitucijos turi superkonstitucines nuostatas, t. y. principus, kurie laikomi nekeičiamais“¹³⁹. Kai kurių valstybių konstitucijose (pvz., Prancūzijos, Rumunijos, Ukrainos) tokios „amžinosios nuostatos“ įtvirtintos eksplicitiškai, kitais atvejais – ne *expressis verbis*, bet implicitiškai ir yra atskleidžiamos konstitucijos aiškinimo procese. Tai, kad egzistuoja pamatiniai konstituciniai principai (vertybės), kurių negalima paneigti konstitucijos pataisomis, savo jurisprudencijoje yra konstatavę ir kitų valstybių konstituciniai teismai¹⁴⁰.

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime taip pat išaiškino, kad tik referendumu, ne mažesne kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę, balsų dauguma gali būti keičiamos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime konstatuota ir tai, kad tik referendumu gali būti keičiamos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių nuostatos.

¹³⁸ Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

¹³⁹ FUSARO, C.; OLIVER, D. *Towards a Theory of Constitutional Change. How Constitutions Change*. Oxford: Hart Publishing Ltd., 2011, p. 428.

¹⁴⁰ Antai Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas 1951 m. byloje *SouthwestState* (1 *BVerfGE*) pabrėžė, kad egzistuoja fundamentalūs konstituciniai principai, kurie taip stipriai išreiškia teisę, kad net turi pirmenybę prieš konstituciją, saisto konstitucijos kūrėjus (KOMMERS, D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham: Duke University Press, 1997, S. 63); Italijos Konstitucinis Teismas savo sprendime Nr.1146/1988 konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti tam tikri „aukščiausieji principai“, kurių negalima pažeisti priimant Konstituciją keičiančius įstatymus (BONGIOVANNI, G.; SARTOR, G.; VALENTINI, CH. *Reasonableness and Law*. Netherlands: Springer, 2009, p. 234).

Pagal Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalį Konstitucijos pataisos dėl kitų Konstitucijos skirsnų turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama Seime du kartus. Tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.

Dvigubo votumo su privaloma pertrauka reikalavimas sulėtina Konstitucijos pataisų procesą, suteikiama galimybė ilgiau pamąstyti, ar Konstitucijos pakeitimai reikalingi, apsaugoma nuo spontaniškų, nepakankamai apgalvotų konstitucinės Seimo daugumos sprendimų. Laikotarpiu prieš antrąjį balsavimą galima dar kartą pasvarstyti, ar Konstitucijos pataisa išties būtina, ar ji nesugriaus konstitucinių vertybių sistemos, Konstitucijos vientisumo ir suderinamumo, įsitikinti, kad pirmą kartą svarstant Konstitucijos pataisą ir balsuojant dėl jos Seime nebuvo padaryta Konstitucijos pataisų proceso pažeidimų.

Konstitucijos 149 straipsnyje nustatyta, kad priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia. Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, šis įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo pirmininkas. Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarime konstatuota, jog Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę referendumu priimtų įstatymų atžvilgiu, taip pat įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu. Pagal Konstituciją tokią teisę Respublikos Prezidentas turi tik Seimo priimtų įstatymų atžvilgiu, išskyrus įstatymus dėl Konstitucijos keitimo¹⁴¹.

Konstitucijos 149 straipsnyje taip pat nustatyta, kad įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo. Konstitucinis Teismas, aiškindamas šią nuostatą, pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį Seimas gali įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datą nustatyti įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, tačiau šios datos negalima nustatyti ankstesnės negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Seimas, priimdamas įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, jo įsigaliojimo datą gali nustatyti tik vėlesnę negu vienas mėnuo nuo tokio įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Jeigu įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data nėra nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, pagal Konstituciją toks įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja praėjus vienam mėnesiui nuo jo priėmimo¹⁴².

Pažymėtina, kad per dvidešimt ketverius Konstitucijos galiojimo metus buvo daugybė siūlymų ją keisti, tačiau politinėms jėgoms tik **devynis kartus** pavykosėkmingai susitarti dėl

---

¹⁴¹Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 62-2515.

¹⁴²Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 19-828.

Konstitucijos pataisų. Dauguma šių pataisų susijusios su Europos integracija ir Lietuvos Respublikos naryste Europos Sąjungoje. Tai 1996 ir 2003 m. padarytos Konstitucijos 47 straipsnio pataisos (įtvirtinusios užsienio subjektų teisę pagal konstitucinį įstatymą įsigyti žemę, vidaus vandenį, miškus), Konstitucijos papildymas 2004 m. priimtu Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Konstitucijos 150 straipsnio pataisos, taip pat 2006 m. padarytas Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimas. Iš dalies šiai konstitucinių pataisų grupei priskirtina ir 2002 m. padaryta Konstitucijos 119 straipsnio pataisa, kuria nustatyta, kad savivaldos rinkimuose dalyvauja ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai. Kita pataisų grupė susijusi su savivaldos konstitucinio instituto koregavimu (1996 m. padarytas Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimas, taip pat jau minėta 2002 m. Konstitucijos 119 straipsnio pataisa). Trečia pataisų grupė susijusi su siekiu tobulinti valstybės institucinės sistemos organizaciją ir funkcionavimą. 2003 m. buvo pakeistas prokuratūros organizacijos ir veiklos pagrindus įtvirtinantis Konstitucijos 118 straipsnis, taip pat kiek pakoreguoti Respublikos Prezidento įgaliojimai (Konstitucijos 84 straipsnio papildymas). 2004 m. pakeistas Konstitucijos 57 straipsnis, nustatantis eilinių Seimo rinkimų rengimo laiką.

4. Ar reikėtų vykdyti konstitucijos keitimo tvarkos teisminę kontrolę, ar tai reikėtų palikti spręsti vien politikos veikėjams? Kokia nuomonė šiuo klausimu vyrauja tarp universitetų mokslininkų ir kitų visuomenės grupių jūsų jurisdikcijoje?

4. Nagrinėjant konstitucijos pataisų konstitucingumo problematiką konstitucinės teisės moksle keliami išties sudėtingi klausimai: ar konstituciniai teismai turi teisę tirti konstitucijos pataisų konstitucingumą, jeigu konstitucijoje tokie įgaliojimai eksplicitiškai neįtvirtinti? Jei tokia teisė turi, pagal kokius kriterijus turi būti atliekama konstitucijos pataisos konstitucingumo patikra? Ar konstituciniai teismai gali išvesti iš konstitucijos implicitiškai joje įtvirtintus materialiuosius reikalavimus šio akto pataisoms? Koks yra konstitucinės justicijos institucijų statusas visuomenėje, jeigu šios tiesiogiai tautos nerenkamos institucijos turi teisę pripažinti tautos atstovų arba referendumu priimtus sprendimus dėl konstitucijos keitimo negaliojančiais? Nors šie klausimai sudėtingi, reikėtų sutikti su vieno garsiausių pasaulio teisės autoriteto Aharono Barako požiūriu, kad „<...>demokratinėje visuomenėje teismo užduotis – apsaugoti konstituciją ir demokratiją. Konstitucijos apsauga neapsiriboja vien įstatymų konstitucingumo patikra, ji turi būti nukreipta ir prieš konstitucijos esmę pažeidžiančias šio akto pataisas. Teismas privalo apsaugoti

esminius konstitucijos principus ir svarbiausias jos vertybes. Visa tai suteikia stiprią motyvą pripažinti teismo galią vertinti konstitucijos pataisų teisėtumą¹⁴³.

Kiekvienai konstitucijai galiojant bent kiek ilgesnį laiką, anksčiau ar vėliau sulaukiama iniciatyvos pakeisti ar panaikinti kurias nors jos nuostatas arba papildyti ją naujomis. Nesvarbu, kokiais tikslais grindžiamas siūlymas keisti konstituciją ar kaip siūloma koreguoti reguliavimo turinį, – pačioje konstitucijoje įtvirtinamas jos apsaugojimo nuo nepriimtinių, nebūtinų, nepagrįstų, skubotų pataisų mechanizmas. Šis mechanizmas – tai konstitucijos keitimo tvarka, nustatanti materialiuosius ir procesinius konstitucijos keitimo apribojimus.

Konstituciniai teismai yra pagrindiniai konstitucijų sergėtojai. Taigi jie turi sergėti konstitucijas ne tik nuo joms prieštaraujančių paprastųjų įstatymų, bet ir nuo jas keičiančių įstatymų, kuriais pažeidžiama pati konstitucijos esmė. Nėra jokio alternatyvaus būdo užtikrinti, kad konstitucija bus keičiama laikantis konstitucijoje įtvirtintos procedūros ir kad bus gerbiamos pamatinės konstitucijos vertybės. Konstitucijos pataisų teisminės konstitucinės kontrolės idėja grindžiama tuo, kad konstitucinis teismas turi užtikrinti tai, kad įstatymų leidžiamoji valdžia (taip pat ir tauta, tiesiogiai įgyvendinanti suverenias galias referendumu) įgyvendintų savo įgaliojimus, taip pat ir konstitucijos keitimo srityje, konstitucijoje nustatyta tvarka. Taigi konstitucijos pataisų teisminė kontrolė yra vienas iš būdų užtikrinti konstitucijos viršenybę.

Pasaulio valstybių konstitucijose apie galimybę tikrinti jų pataisų konstitucingumą *expressis verbis* užsimenama retai (tokių eksplisicinių nuostatų galima rasti Rumunijos, Vengrijos, Moldovos, Ukrainos, Turkijos konstitucijose), todėl natūralu, kad konstitucijos pataisų antikstitucingumo teisinės nuostatos atskleidžiamos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, formuojamoje konstitucinės justicijos institucijoms sprendžiant įvairias su konstitucijų keitimu susijusias konstitucinės justicijos bylas. Mokslo darbuose, kuriuose analizuojama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencija, pabrėžiama, kad „antikstitucinių konstitucijos pataisų doktrina yra vienas iš neužrašytų konstitucinių principų, kuriuos Federalinis Konstitucinis Teismas išvedė iš Pagrindinio Įstatymo visumos“¹⁴⁴. Taigi, jeigu konstitucinė teisminė konstitucijos pataisų kontrolė nėra eksplisitiškai įtvirtinta konstitucijoje ar konstitucinio teismo veiklą reglamentuojančiame įstatyme, ji turėtų būti suprantama kaip implisitiškai kylanti iš konstitucinių teismų, kaip konstitucijos sergėtojų, *raison d'être*. Konstitucinė teisminė konstitucijos pataisų kontrolė yra imanentinė konstitucinės justicijos funkcija.

Lietuvos teisės mokslo doktrinoje dominuoja pozityvus Konstitucinio Teismo įgaliojimų tikrinti Konstitucijos pataisų atitiktį Konstitucijai vertinimas. Tvirtinama, kad pagal Konstituciją

¹⁴³ BARAK, A. Unconstitutional Constitutional Amendments. *Israel Law Review*, 2011, 44, p. 321–341.

¹⁴⁴ KOMMERS, D. P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*, S. 55.

įstatymuose ir Seimo statute, reglamentuojančiuose Konstitucijos keitimo procedūras, turėtų būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris leistų *a priori*, t. y. iš anksto, iki Konstitucijos pataisos pateikimo referendumui ar jos priėmimo Seime, patikrinti, ar teikiama Konstitucijos pataisa atitinka Konstituciją, ir jeigu neatitinka, neleisti jos priimti. Konstitucijoje taip pat reikalaujama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų *a posteriori* patikrinti referendumu ar Seimo priimtu įstatymu dėl Konstitucijos keitimo padarytos Konstitucijos pataisos atitiktį Konstitucijai ir, jeigu pataisa neatitinka Konstitucijos, pašalinti ją iš Konstitucijos. Visais atvejais galutinį sprendimą dėl Konstitucijos pataisos atitikties Konstitucijai gali priimti tik teismas¹⁴⁵. Lietuvos teisės mokslo darbuose¹⁴⁶ taip pat pritariama užsienio autorių darbuose išsakomai nuomonei, kad „<...>tarp konstitucijos normų nėra hierarchijos. Tačiau tos konstitucinės normos, kurios nustatomos konstitucijos pataisomis, neturėtų būti už konstitucingumo patikros ribų. Konstituciniu požiūriu nebūtų pagrįsta eliminuoti konstitucijos pataisas iš konstitucinio teisėtumo tyrimo objektų gretų, nes jos gali būti priimtos pažeidžiant pataisų priėmimo procedūrą arba jomis gali būti pakeistos tokios konstitucijos nuostatos, kurių keitimas negalimas. Tad konstitucinio reguliavimo pokyčius turėtų kontroliuoti teismas“¹⁴⁷. Kartu pabrėžiama, kad teisminę Konstitucijos pataisų konstitucingumo kontrolę turi vykdyti Konstitucinis Teismas¹⁴⁸.

Aptariamo klausimo kontekste paminėtina ir 2013 m. pabaigoje Lietuvoje kilusi diskusija dėl Konstitucijos pataisų konstitucingumo. Ši diskusija prasidėjo piliečių iniciatyvinei grupei surinkus ir pateikus Vyriausiajai rinkimų komisijai daugiau kaip 300 tūkstančių piliečių, reikalavusių surengti referendumą dėl Konstitucijos 9, 47 ir 147 straipsnių pakeitimo, parašų. Konstitucijos 47 straipsnyje buvo siūloma *inter alian* nustatyti, kad „žemė, vidaus vandenys, miškai, parkai nuosavybės teise gali priklausyti tik Lietuvos Respublikos piliečiams ir valstybei“. Padariustokią Konstitucijos pataisą Konstitucijoje atsirastų dvi viena kitą paneigiančios nuostatos: pagal Konstitucijos 47 straipsnį užsienio valstybių piliečiai, taip pat užsienio valstybių juridiniai asmenys bei Lietuvos juridiniai asmenys negalėtų nuosavybės teise įsigyti žemės, miškų, vidaus vandens, o pagal Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuris yra sudedamoji Konstitucijos dalis, užsienio valstybių piliečiai, taip pat užsienio valstybių juridiniai asmenys ir Lietuvos juridiniai asmenys galėtų nuosavybės teise įsigyti žemės, miškų, vidaus vandens, nes Europos Sąjungos teisėje, tapusioje sudedamąja Lietuvos teisės sistemos dalimi, yra numatytas laisvas kapitalo judėjimas. Referendumo iniciatoriai teigė, kad Tautos valios niekas

¹⁴⁵ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos keitimo apribojimai. *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 22 (2), p. 226.

¹⁴⁶ BUTVILAVIČIUS, D. *Konstitucijos pataisos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė 01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 52–57.

¹⁴⁷ DA SILVA, J. A. *Direito Constitucional Positivo Brasileiro*. São Paulo: Malheiros, 1996, p. 70.

¹⁴⁸ BUTVILAVIČIUS, D. *Konstitucijos pataisos*, p. 208.

negali riboti. Jie rėmėsi Konstitucijos 2 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybę kuria Tauta, suverenitetas priklauso Tautai“, 4 straipsnio nuostata „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“ ir 3 straipsnio nuostata „niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių“. Taip pat buvo remiamasi Konstitucijos 9 straipsnio nuostata „svarbiausi Tautos ir valstybės gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu; referendumas skelbiamas jeigu jo reikalauja ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę“.

Šiuo požiūriu itin aktualus Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas, kuriame konstatuota, kad Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti konstituciniam teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse. Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių. Taigi iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos. Todėl referendumu nepanaikinus konstitucinių narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai. Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime konstatuota ir tai, kad Konstitucijos 2 straipsnio nuostata „suverenitetas priklauso Tautai“, 4 straipsnio nuostata „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai“ ir 9 straipsnio nuostata „svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu“ negali būti aiškinamos vien pažodžiui, – šios nuostatos nereiškia, kad Tauta referendumu gali nustatyti bet koki, net ir iš Konstitucijos kylančių reikalavimų neatitinkantį, teisinį reguliavimą, *inter alia* pačioje Konstitucijoje.

5. Ar konstitucija jūsų jurisdikcijoje numato konstitucijos pataisų konstitucingumo kontrolę? Jeigu taip, kokie teisės subjektai gali kreiptis į konstitucinį teismą ir ginčyti pagrindinio įstatymo pataisų konstitucingumą? Kokia nagrinėjimo tvarka numatyta teisės aktuose šiuo atveju?

5. Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucijos 105 straipsnio 1, 2 dalyse

nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštaruoja Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštaruoja Konstitucijai ir įstatymams: 1) Respublikos Prezidento aktai; 2) Respublikos Vyriausybės aktai. Taigi Konstitucinio Teismo kompetenciją kontroliuojant teisės aktų konstitucingumą apibrėžiančios Konstitucijos nuostatos labai lakoniškos, jose nedetalizuojama, kokie konkrečiai įstatymai ir kiti teisės aktai gali būti konstitucinės kontrolės objektais. Konstitucijoje tarp teisės aktų konstitucingumo patikros objektų *expressis verbis* neminimi konstituciniai įstatymai, referendumu priimti įstatymai, įstatymai, priimti iki Konstitucijos įsigaliojimo, Seimo statutas ir kt., neminimi ir įstatymai dėl Konstitucijos keitimo. Tačiau Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 102 straipsnio negalima aiškinti kaip esą pateikiančio išsamų, baigtinį teisės aktų, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, tyrimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas Konstitucijoje yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, sąrašą¹⁴⁹.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad pažodinis (juolab siaurinamasis) Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimas būtų visiškai nepagrįstas, nes paneigtų Konstitucijos viršenybės principą, konstitucinį teisinės valstybės principą, iš Konstitucijos kylančią visų teisės aktų hierarchiją, Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai, 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Jeigu būtų vadovaujamosi tokiu vien pažodiniu Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimu, būtų sudarytos prielaidos pažeisti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* asmens konstitucines teises¹⁵⁰.

Lietuvos teisės mokslo doktrinoje esama nuomonės, kad Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies ir 105 straipsnio 1, 2 dalių lakoniškumas kaip tik išplečia konstitucinės kontrolės galimybes¹⁵¹. Mokslinėje literatūroje taip pat tvirtinama, kad abstraktus terminas „aktai“ Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose vartojamas sąmoningai, sudarant Konstituciniam Teismui galimybę prireikus vertinti ir Konstitucijoje tiesiogiai neįvardytų aktų konstitucingumą, jei taipsprendžiama akivaizdi konstitucinė problema¹⁵².

Konstitucijos formuluotės lakoniškos, todėl Konstituciniam Teismui teko pačiam formuoti plačią oficialiąją konstitucinę doktriną, atskleidžiančią, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas. Taigi nors Konstitucijoje nėra eksplisicinių nuostatų,

¹⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 32-1292.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*, p.83.

¹⁵² ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ „Teisinės informacijos centras“, 2003, p. 496.

kuriose būtų tiesiogiai įvardyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti Konstitucijos pataisų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti Seimo priimto įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo atitiktį Konstitucijai¹⁵³. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog jis turi įgaliojimus tirti referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai¹⁵⁴, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai apima ir referendumu priimtų Konstitucijos pataisų konstitucingumo patikrą.

Nors kai kurie atskiri Konstitucijos pataisų konstitucingumo doktrinos fragmentai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluoti jau anksčiau, iš esmės ši doktrina imta plėtoti 2014 m. Šiais klausimais išskirtinos dvi taismetais išnagrinėtos konstitucinės justicijos bylos. Pirmoji byla susijusi su Konstitucijos 125 straipsnio pataisos ir Seimo statuto nuostatų, reglamentuojančių Konstitucijos keitimo procesą, konstitucingumu, antroji – su Referendume įstatymo nuostatų atitiktimi Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. priėmė nutarimą, kuriuo pirmą kartą Lietuvos konstitucinės justicijos istorijoje Konstitucijos pataisa (Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas) pagal priėmimo tvarką buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai. Paminėtina ir tai, kad Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. sprendimu patvirtinto naujos redakcijos Konstitucinio Teismo reglamento 54.1 punkte nustatyta, jog Konstituciniam Teismui gali būti paduodami prašymai ištirti Konstitucijos keitimo įstatymų atitiktį Konstitucijai.

Pagal Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalį teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų (t. y. ir dėl Konstitucijos keitimo įstatymų) ir kitų Seimo priimtų aktų atitikties Konstitucijai turi Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai. Pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį Seimo nutarimas kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl ištyrimo, ar aktas neprieštarauja Konstitucijai, sustabdo šio akto galiojimą. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog sistemiškai aiškinant šias nuostatas konstatuotina, kad Seimas *in corpore* turi konstitucinius įgaliojimus nutarimu kreiptis į Konstitucinį Teismą ir prašyti ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams¹⁵⁵. Taigi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos keitimo įstatymų taip pat turi Seimas *in corpore*.

Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nenumatytos išskirtinės Konstitucijos keitimo įstatymo konstitucingumo patikros procedūros. Taigi bylos dėl Konstitucijos pataisų

---

¹⁵³ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pripažino, kad Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką prieštarauja Konstitucijos 147 straipsnio 1 daliai.

¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. Žin., 2006, Nr. 36-1292.

¹⁵⁵ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendimas. Žin., 2008, Nr. 5-173.

konstitucingumo nagrinėjamos tokia pačia tvarka, kaip ir kitos konstitucinės justicijos bylos dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios aktui. Šiame kontekste galima paminėti nebent Konstitucinio Teismo reglamento 103.1 punktą, kuriame nustatyta, kad bylų dėl Konstitucijos keitimo įstatymų atitikties Konstitucijai nagrinėjimas paprastai gali būti paankstinamas.

6. Ar konstitucinis teismas yra įgaliotas tikrinti pagrindinio įstatymo pataisų konstitucingumą materialiaisiais pagrindais, ar jis tik turi kontrolės teisę procesiniais pagrindais? Jei nėra nustatytyeksplicitinių konstitucinių įgaliojimų, ar konstitucinis teismas kada nors vertino arba aiškino konstitucijos pataisą? Koks buvo konstitucinio teismo motyvų loginis pagrindas? Ar yra buvę precedentų, kai konstitucinis teismas pasisakė dėl savo įgaliojimų vykdyti konstitucijos pataisų teisminę kontrolę materialiaisiais arba procesiniais pagrindais? Kokį teisinį poveikį turi konstitucinio teismo sprendimas, kuriame nustatyta, kad konstitucijos pataisa prieštarauja konstitucijai? Pateikite konstitucinio teismo jurisprudencijos pavyzdžių.

6.Kaip minėta, per visą veiklos istoriją Konstituciniam Teismui Konstitucijos pataisos konstitucingumą teko vertinti vieną kartą. Konstitucinis Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimu Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 147 straipsnio 1 daliai. Šią konstitucinės justicijos bylą inicijavo Seimas. Pareiškėjas abejojo, ar priimant šį įstatymą laikytasi Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyto reikalavimo, kad sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją Seimui pateiktūne mažesnė kaip 1/4visų Seimo narių grupė, nes jo svarstymo metu Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas iš esmės pakeitė Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, kurį pateikė 45 Seimo narių grupė, turinį.

Kaip vienas pagrindinių motyvų Konstitucijos 125 straipsnio pataisą pripažinti prieštaraujančia Konstitucijai Konstitucinio Teismo nutarime nurodyta tai, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį sumanymo keisti Konstituciją subjektai yra tik ne mažesnė kaip 1/4visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų. Teisė pateikti Seimui Konstitucijos pataisos sumanymą yra išimtinė, t. y. tik šie subjektai turi teisę pateikti Seimui konkretų Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektą. Taigi pagal Konstituciją tik ne mažesnės kaip 1/4visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikti Konstitucijos keitimo įstatymų projektai gali būti svarstomi ir dėl jų balsuojama Seime. Seimas negali svarstyti ir balsuoti dėl tokio sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pasiūlytų kitas subjektas nei

nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje. Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, jog ginčijamo Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo priėmimo aplinkybės rodo, kad svarstant Konstitucijos pataisą Seime balsavimui buvo pateiktas toks šio įstatymo projektas, kuris iš esmės skyrėsi nuo didesnės kaip 1/4 Seimo narių grupės pateikto įstatymo projekto. Tokį iš esmės pakeistą projektą Seimui pateikė Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas šiam komitetui pritarus. Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas pripažino, kad priimant minėtą Konstitucijos pakeitimo įstatymą buvo pažeista Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis.

Nagrinėdamas šią konstitucinės justicijos bylą Konstitucinis Teismas atskleidė Konstitucijoje eksplicitiškai ir implicitiškai įtvirtintus jos keitimo apribojimus. Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos samprata, prigimtis ir paskirtis, Konstitucijos stabilumas, kaip konstitucinė vertybė, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvas suponuoja materialiuosius ir procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus. Materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai yra joje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas; jie kyla iš visuminio konstitucinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, ginti, šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti. Procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka, nustatyta Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“. Taigi tiek materialijų, tiek procesinių Konstitucijos keitimo apribojimų nesilaikymas būtų pagrindas atitinkamą Konstitucijos pataisą pripažinti prieštaraujančia Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleistus **materialiuosius** Konstitucijos keitimo apribojimus galima suskirstyti į **absoliučius** (skirtus pamatinėms konstitucinėms vertybėms apsaugoti ir lemiančius jas paneigiančių Konstitucijos pataisų negalimumą) ir **sąlyginius** (Konstitucijos keitimas yra galimas įvykdžiusiš Konstitucijos kylančias sąlygas, užtikrinančias, kad nebus pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna).

2014 m. liepos 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad prigimtinis žmogaus teisių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl, net paisant iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų, negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę. Kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atkurtą „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“. Taigi šiomis doktrininėmis nuostatomis įtvirtintas absoliutus

draudimas daryti tokias Konstitucijos pataisas, kurios paneigtų prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ir valstybės nepriklausomybę, t. y. suformuluota „amžinųjų nuostatų“ doktrina.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėta ir tai, kad su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – taip pat glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją. Konstitucijos tekste Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija išreikšta negatyviuoju ir pozityviuoju aspektais. Negatyvusis Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos aspektas yra išreikštas Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, pozityvusis aspektas – Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Šie konstituciniai aktai yra Konstitucijos sudedamoji dalis.

Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ yra nustatytos ribos, kurių Lietuvos Respublika negali peržengti dalyvaudama tarptautinės integracijos procesuose, įtvirtintas draudimas jungtis į kokias nors buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, karines, ekonomines ar kitokias valstybių sąjungas bei sandraugas. Kaip matyti iš minėto konstitucinio akto preambulės, jį priimant vadovautasi „1918 m. vasario 16 d. ir 1990 m. kovo 11 d. aktais dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo ir 1991 m. vasario 9 d. visos tautos pareikšta valia“. Taigi šio konstitucinio akto nuostatų pagrindas yra tas pats Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas pamatinis valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje: Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Todėl šio konstitucinio akto nuostatomis taikytina tokia pati apsauga, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnyje bei Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtintai nuostatai „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Taigi pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje. Ši Konstitucijos keitimo apribojimą galima pavadinti *de facto* absoliučiu, praktiškai tokios pataisos priėmimas sunkiai įmanomas (už tokios pataisos priėmimą turėtų pasisakyti ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių aktyviają rinkimų teisę), nors *de jure* tokia teorinė galimybė egzistuoja.

Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ priimtas vykdant referendume pareikštą Lietuvos Respublikos piliečių valią, tad visateisis Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios

pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas. Konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare, Tautos suverenios valios pareiškimas, kaip jų šaltinis, lemia reikalavimą Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių nuostatas pakeisti ar panaikinti tik referendumu. Pagal Konstituciją, referendumu nepanaikinus minėtų konstitucinių narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai. Taigi šis Konstitucijos keitimo apribojimas gali būti laikomas sąlyginiu.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime nurodyti ir dar du iš Konstitucijos kylantys materialieji sąlyginiai jos keitimo apribojimai. Pirmasis yra susijęs su konstituciniu pagarbos tarptautinei teisei principu, t. y. principu *pacta sunt servanda*, kuris reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, priimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Taigi pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai ir kartu – konstitucinis principas *pacta sunt servanda*, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis. Dar vienas Konstitucijos keitimo apribojimas – negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis reguliavimas.

Aptardamas procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją yra nustatyta skirtinga konstitucinės ir ordinarinės teisės keitimo tvarka. Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka negali būti tapatinama su įstatymų (*inter alia* konstitucinių) leidyba. Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų darymo tvarka apima įvairius specialius reikalavimus (draudimą keisti Konstituciją nepaprastosios padėties ar karo padėties metu; galimybę keisti tam tikras Konstitucijos nuostatas tik referendumu; ypatingus subjektus, turinčius teisę pateikti sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją; dviejų svarstymų ir balsavimų dėl Konstitucijos pataisų reikalavimą; ypatingos kvalifikuotos 2/3 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimą Konstitucijos pataisoms priimti ir kt.).

Konstitucijos pataisų konstitucingumo klausimui aktualios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos buvo plėtojamos ir nauji doktrininiai elementai buvo formuojami Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime, kuriame konstatuota, kad Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimas kurti ir stiprinti valstybę

vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis. Konstitucija yra Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo teisinis pamatas. Taigi pabrėžtina ir tai, kad Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos.

Šiame nutarime taip pat konstatuota, kad, kadangi Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), negali būti vertinamas kaip Konstitucijos 3 straipsnyje nurodytas Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas, visai Tautai priklausančių suverenių galių savinimasis. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų paskirtis – apsaugoti šiame straipsnyje nurodytas konstitucines vertybes (Tautos suverenitetą, Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką), todėl šiomis nuostatomis negali būti remiamasi siekiant jas paneigti. Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų negalima aiškinti *inter alia* taip, esą jos suponuoja Tautos teisę nepaisyti savo pačios priimtos Konstitucijos arba piliečio, kokios nors piliečių grupės teisę tapatintis su Tauta ir veikti jos vardu siekiant pažeisti minėtas konstitucines vertybes.

Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad iš Konstitucijos viršenybės principo *inter alia* kyla imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų. Taigi pagal Konstituciją referendumui negali būti teikiamas ir toks Konstitucijos pataisos projektas, kuriuo būtų nepaisoma materialiujų Konstitucijos keitimo apribojimų. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti Konstitucijos viršenybės principą, nepaisyti iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kylančio imperatyvo Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos.

Kaip minėta, šiame nutarime taip pat suformuluota „amžinųjų nuostatų“ doktrina, t. y. absoliutus draudimas daryti tokias Konstitucijos pataisas, kurios paneigtų prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ir valstybės nepriklausomybę.

Aptariant Konstitucijos keitimo įstatymo pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai teisinės pasekmės pirmiausia reikėtų pažymėti, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai.

Svarbu paminėti, kad, kaip ne kartą konstatuota Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai,

kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragu¹⁵⁶. Taigi atitinkamos Konstitucijos pataisos pripažinimas antikonstitucine negali reikšti legislatyvinės omisijos atsiradimo. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos keitimo įstatymą pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai negali būti sudaryta prielaidų pažeisti Konstitucijos nuostatas, jose įtvirtintų vertybių darą.

Taigi Konstitucijos pataisų pripažinimo prieštaraujančiomis Konstitucijai teisinės pasekmės gali būti skirtingos. Kai kuriais atvejais tokio prieštaravimo pripažinimas gali reikšti, kad įsigalioja atitinkamo Konstitucijos straipsnio redakcija, galiojusi iki Konstitucijos pakeitimo įstatymo įsigaliojimo, tačiau toks pasirinkamas ne visais atvejais yra geriausias. Tai puikiai iliustruoja situacija, susiklosčiusi, kai Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimu buvo pripažinta, kad Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas¹⁵⁷ pagal priėmimo tvarką prieštarauja Konstitucijos 147 straipsnio 1 daliai. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime konstatuota, kad nuo šio nutarimo oficialaus paskelbimo dienos Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas, *inter alia* Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalis, negalės būti taikomas. Tačiau Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad, atsižvelgiant į visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą, *inter alia* konstitucinį Lietuvos banko statusą, pabrėžtina, jog Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nereiškia, kad įsigalioja Konstitucijos 125 straipsnio redakcija, galiojusi iki šio įstatymo įsigaliojimo. Svarbu pažymėti, kad aptariama Konstitucijos pataisa buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai tik dėl jos priėmimo tvarkos, o Konstitucijos 125 straipsnio redakcijos, galiojusios iki šios pataisos įsigaliojimo, galiojimo atkūrimas būtų lėmęs Konstitucijos nuostatų prieštarumą: Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios išimtinę Lietuvos banko emisijos teisę, būtų nesuderinamos su Konstitucijos nuostatomis dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje ir konstituciniu visateisės Lietuvos narystės Europos Sąjungoje imperatyvu.

7. Ar jūsų jurisdikcijoje yra tendencija plėsti konstitucinio teismo konstitucinius įgaliojimus tikrinti pagrindinio įstatymo pataisas? Ar universitetų mokslininkai ir kitos visuomenės grupės tai palaiko? Kaip šiuo atveju užtikrinama teisminė kontrolė? Ar konstitucinio teismo įgaliojimų išplėtimas arba pripažinimas paskatintų įgyvendinti

---

¹⁵⁶ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Žin., 2004, Nr. 85-3094.

¹⁵⁷ Iki šio įstatymo įsigaliojimo Konstitucijos 125 straipsnyje buvo nustatyta: „Lietuvos Respublikoje centrinis bankas yra Lietuvos bankas, kuris nuosavybės teise priklauso Lietuvos valstybei. Pinigų emisijos teisę turi tik Lietuvos bankas. Lietuvos banko organizavimo ir veiklos tvarką, taip pat įgaliojimus nustato įstatymas.“ Taigi Konstitucijos 125 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 2 dalyje buvo nustatyti išimtiniai Lietuvos banko įgaliojimai vykdyti pinigų emisiją, todėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimas buvo reikalingas teisinėms prielaidoms įvesti Europos Sąjungos ekonominės ir pinigų sąjungos valiutą eurą sudaryti.

konstitucinius tikslus, ar keltų grėsmę jo gyvybingumui? Pateikite daugiau informacijos apie jūsų jurisdikcijoje vykstančią diskusiją.

7. Minėta, kad nors kai kurie atskiri Konstitucijos pataisų konstitucingumo doktrinos fragmentai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuluoti jau anksčiau, iš esmės šią doktriną imta plėtoti anksčiau aptartuose Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. ir 2014 m. liepos 11 d. nutarimuose. Juose atskleisti eksplicitiškai ir implicitiškai Konstitucijoje įtvirtinti jos keitimo apribojimai. Šių apribojimų nesilaikymas būtų pagrindas atitinkamą Konstitucijos pataisą pripažinti prieštaraujančia Konstitucijai. Minėta ir tai, kad pasaulio valstybių konstitucijose apie galimybę tikrinti jų pataisų konstitucingumą *expressis verbis* retai užsimenama. Todėl natūralu, kad konstitucijos pataisų konstitucingumo teisinės nuostatos atskleidžiamos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, formuojamoje konstitucinės justicijos institucijoms sprendžiant įvairias su konstitucijų keitimu susijusias konstitucinės justicijos bylas. Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kurio įgaliojimai vertinti Konstitucijos pataisų konstitucingumą taip pat buvo stiprinami būtent per jurisprudenciją.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. ir 2014 m. liepos 11 d. nutarimuose suformuluota oficialioji konstitucinė Konstitucijos pataisų konstitucingumo doktrina nacionalinėje mokslinėje literatūroje vertinama palankiai. Lietuvos konstitucionalistų darbuose pabrėžiama, kad Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime suformuluoti materialieji apribojimai labai sustiprina Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių vertybių, ypač žmogaus teisių ir laisvių, apsaugą¹⁵⁸. Mokslininkų darbuose taip pat pabrėžiama, kad Konstitucinio Teismo oficialioji konstitucinė doktrina, liudijanti ne tik eksplicitinį, bet ir implicitinį Konstitucijos keitimo teisinį reguliavimą, įvairius materialiuosius ir procedūrinius Konstitucijos keitimo galios apribojimus, iš Konstitucijos vientisumo ir darnos kylančius Konstitucijos nuostatų keitimo ypatumus, materialiujų ir procedūrinių Konstitucijos keitimo imperatyvų sąsajas, vidinius ir išorinius Konstitucijos keitimo apribojimų veiksnius, neliečiamas pamatines konstitucines vertybes ir kt., suformavo tvirtą pagrindą ateities konstitucinės kaitos problemoms spręsti¹⁵⁹.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvos teisės mokslo doktrinoje reiškiamą nuomonę, jog „Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime nurodytos tik kai kurios konstitucinės vertybės, kurių niekas negali paneigti Konstitucijos pataisomis, t. y. prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija, valstybės nepriklausomybė, šis vertybių sąrašas negali būti aiškinamas

¹⁵⁸ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos keitimo apribojimai. *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 22 (2), p. 224.

¹⁵⁹ BUTVILAVIČIUS, D. Konstitucijos pataisų antikstitucingumas. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2014, Nr. 3 (35), p. 216.

kaip išsamus (baigtinis)“¹⁶⁰. Tvirtinama, kad Konstitucijoje yra daug kitų konstitucinių vertybių, kurių taip pat negalima paneigti Konstitucijos pataisomis (pavyzdžiui, nuostatos, kad teisingumą vykdo tik teismai, visų asmenų lygiateisiškumo, teisės viršenybės, valdžių padalijimo ir pusiausvyros principų, kitų vertybių)¹⁶⁰.

Taigi galima konstatuoti, kad Lietuvos teisės mokslo doktrinoje pritariama tolesniamoficialiosios konstitucinės Konstitucijos pataisų konstitucingumo doktrinos plėtojimui. Iš tiesų neabejotina, kad ateityje bus naujų, galbūt dar sudėtingesnių konstitucinės justicijos bylų, kuriose ši doktrina bus plėtojama, papildoma naujais fragmentais, nes Konstitucijos pataisų konstitucingumo problema yra viena svarbiausių ir sudėtingiausių.

---

¹⁶⁰ SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos keitimo apribojimai. *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 22 (2), p. 224.